

Skolbibliotek och undervisning

- En studie om lärare och skolans bibliotekariers uppfattningar om skolbibliotekets roll i undervisningen

School library and teaching

- A study of teachers' and librarians' perspectives of the role of the school library in education

Kajsa Andersson

Torleif Dunsäter

C-uppsats, 15 högskolepoäng

Pedagogik som ett akademiskt kommunikativt fält – Pedagogik C

Institutionen för omvårdnad, hälsa och kultur/Högskolan Väst

Vårterminen 2009

Abstrakt

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka hur lärare och skolans bibliotekarier uppfattar skolbiblioteket och dess roll i undervisningen på högstadiet. Studien baseras på intervjuer som gjorts med lärare och bibliotekarier på två skolor. Vi har inspirerats av fenomenografin men använder en deskriptiv metod och beskriver i vårt resultat fyra delar: användning av skolbiblioteket, undersökande arbetssätt, skolbibliotekets roll och dess miljö och skolans bibliotekariers roll. I resultatet kommer vi fram till att skolbiblioteket har en viktig roll och att det finns en positiv inställning till skolbiblioteket. Skolbiblioteket används till studier, arbete och skönlitterär läsning. Viktigt för ett fungerande skolbibliotek är personal hela dagen, gott om fräscha media och att det ges utrymme för olika funktioner i biblioteket. För att verksamheten ska fungera optimalt krävs att de olika yrkeskategorierna samtalar med varandra och förstår varandras yrkesroller.

Abstract

The purpose of this paper has been to study teachers' and librarians' perspectives of the role of the school library in education in secondary schools. The study is based upon interviews with teachers and librarians from two different schools. We are inspired by phenomenography but we use a descriptive method and the following four parts are described in our result: the use of the school library, investigative approaches, the role of the school library and its environment and the role of the librarian. The conclusions which are evident from our research suggest the library has a fundamental role in the heart of the school. The school library is a multi-functional service used to support school studies, independent work and promote and encourage the reading of fiction. Essential to making the school library function well is professional staff, inspiring new literature and sufficient space to allow such functions to operate without disturbing each other. To ensure co-operation functions optimally the two professions must work effectively together as one team, understanding each other's roles fully.

Nyckelord: bibliotek, skolbibliotek, lärare, bibliotekarie, lärande, undersökande arbetssätt, IKT

© Författarna

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats – helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författarna

Innehåll

1 Inledning	1
2 Syfte	1
3 Teori	2
3.1 Definitioner	2
3.1.1 Skolbibliotek	2
3.1.2 Bibliotekarier i skolan	2
3.1.3 IKT	3
3.2 Lärande	3
3.3 Undersökande arbetssätt	5
3.4 Bibliotekets miljö och funktion	8
3.5 Lärare och bibliotekarier i samarbete	12
4 Tidigare forskning	14
4.1 Wilsson: <i>Gymnasiebiblioteket - i och för undervisningen Sjöstrand: Läromedelsresurs eller boksamling</i>	14
4.2 Sundstedt & Wärnlund: <i>Kommunikation och samarbete</i>	15
4.3 Runevad & Tilander: <i>Lärare och skolbibliotekarie - funkar det?</i>	15
4.4 Molander & Rodman: <i>Lärare och bibliotekarie i samverkan</i>	15
5 Grundläggande dokument	16
5.1 Unescos skolbiblioteksdokument	16
5.2 Bibliotekslagen	16
5.3 Skolplan	16
5.4 Läroplan för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94)	17
5.5 Kursplanerna för grundskolan	17
5.6 Läroplanerna i Danmark och Norge och Sveriges kommande läroplan	18
5.7 Lokala kursplaner	19
6 Metod	20
6.1 Vår metodologiska utgångspunkt	20
6.2 Metodredovisning	21
6.3 Avgränsning	22
7 Resultat	23
7.1 Användning av skolbiblioteket	23
7.2 Undersökande arbetssätt	27
7.3 Skolbibliotekets roll och dess miljö	33
7.4 Skolans bibliotekariers roll	36
7.5 Sammanfattning	38
8 Diskussion	40
8.1 Metoddiskussion	40
8.2 Resultatdiskussion	40
Referenser	42
Bilaga 1 - Intervjuguide vid intervju med lärare	
Bilaga 2 - Intervjuguide vid intervju med skolans bibliotekarie	
Bilaga 3 - Utskick till informanter	

1 Inledning

Vi är båda knutna till skolans verksamhet som lärare respektive skolbibliotekarie. Utifrån de roller vi har i vår yrkesutövning tycker vi det är intressant att fokusera på lärares och skolans bibliotekariers syn på skolbibliotekets roll. Vid litteraturgenomgången hittar vi att en hel del skrivits om skolbibliotek, framför allt under åren kring 2000. En aspekt som vi intresserar oss för men som vi inte hittar belyst i någon större utsträckning i svensk litteratur, på senare år, är den om lärares och skolbibliotekariers syn på användningen av skolbiblioteket i undervisningen på högstadiet.

Då dagens läroplan, mer eller mindre, kräver ett undersökande arbetssätt så borde skolbiblioteket få en allt större roll att spela. Vi har följt den debatt som sedan länge förs inom skolan om nya metoder i undervisningen och en mera elevcentrerad pedagogik. Under flera år har olika former av undersökande arbetssätt tillämpats i skolan. Redan på lågstadiet finns "elevens val" där eleven själv väljer uppgift att "forska" om. På mellanstadiet och högstadiet arbetar många skolor med teman eller med undersökande arbetssätt och gymnasieeleverna ska genomföra ett omfattande projektarbete. För att det ska vara möjligt att arbeta enligt dessa metoder krävs ett välutrustat skolbibliotek. Det krävs dessutom att lärare och skolbibliotekarie samarbetar och har en samsyn om arbetssättet.

En fråga som diskuteras i de flesta rapporter vi har tagit del av är skolbibliotekets dubbla roller¹, att förmedla upplevelser genom att tillhandahålla skönlitteratur och att förmedla kunskap genom facklitteratur, databaser med mera. Ibland utskiljer man även en social dimension, skolbiblioteket som plats för arbete, samvaro och avkoppling². Vår uppsats tar i huvudsak fasta på den kunskapsförmedlande delen.

2 Syfte

Vårt syfte är att undersöka hur lärare och skolans bibliotekarier uppfattar skolbiblioteket och dess roll i undervisningen på högstadiet.

Några frågeställningar som vi vill ta upp:

- Finns det skillnader i syn på skolbiblioteket mellan lärare och skolans bibliotekarier?
- Vad är skolans bibliotekariers roll?
- Vilka roller ska skolbiblioteket ha?

¹ Limberg (2002) talar om två huvudfunktioner för skolbiblioteket. Lässtimulans och litteraturpedagogik respektive informationssökning i böcker och på Internet. Vi har valt att tala om bibliotekets dubbla roller.

² Limberg (2002) tar upp även denna tredje dimension som beskrivs och som hon kallar biblioteksrummets pedagogiska roll.

3 Teori

Skolbiblioteken har debatterats och utretts i olika omgångar. Man kan säga att den moderna debatten startar med en undersökning som Statens Kulturråd genomförde 1999. Resultaten redovisas i rapporten *Skolbiblioteken i Sverige*. Nio kommuner av olika karaktärer undersöktes med sammanlagt 27 skolor. Kartläggningen visar framför allt på skolbibliotekens skiftande kvalitet och de brister som fanns på många håll. Rapporten är den första grundliga genomgången av grundskolans bibliotek.

Ett viktigt namn är Louise Limberg. Hon utredde på Skolverkets uppdrag skolbibliotekens pedagogiska roll och år 2002 utkom hennes bok *Skolbibliotekets pedagogiska roll : en kunskapsöversikt*. Hon beskriver där skolbibliotekets roll, från förskolestadium till gymnasium, för lärande och kunskap, för läsning och litteratur men också som en plats för arbete, avkoppling och samvaro.

1993 utkom den första doktorsavhandlingen om Skolbibliotek, *Skolbiblioteket – skolans hjärta: skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*, där Brigitte Kühne undersöker skolbiblioteket på Barkestopsskolan, en grundskola i Kalmar kommun. Det är alltså skolbiblioteket som resurs för ett undersökande arbetssätt som är i fokus. Hon urskiljer fyra faktorer som kan hindra eller underlätta skolbibliotekets integrering i undervisningen: Fysiska, pedagogiska (personliga), utbildning (lärare och skolbibliotekarie), mål för verksamheten. (Kühne 1993, s.227-228)

3.1 Definitioner

Vi har valt att definiera några begrepp som inte är helt självklara till sin betydelse eller kan tolkas på olika sätt. De kan betraktas som grundläggande inom området och förekommer ofta inom litteraturen.

3.1.1 Skolbibliotek

Skolbiblioteken i Sverige (1999, s.10) föreslår följande definition

- *Skolbiblioteket är den eller de platser i eller direkt anslutning till skolan där det finns resurser i form av medier, teknik och personal för att förmedla, söka och värdera information och läsoplevelser av alla slag*
- *Skolbibliotekets uppgift är att svara för biblioteksservice i första hand för utbildningens behov inom den egna organisationen och att i samverkan med landets biblioteksväsende i övrigt ge biblioteksservice.*

3.1.2 Bibliotekarier i skolan

Vi kommer att använda oss av benämningen skolans bibliotekarier, om inget annat anges, när vi skriver om dem som har ansvaret för skolans bibliotek men annars gäller denna definition:

Titeln skolbibliotekarie [syftar på] fackutbildade bibliotekarier, medan en lärarbibliotekarie är en pedagogiskt utbildad person som fungerar som bibliotekarie i ett skolbibliotek. (*Skolbiblioteken i Sverige* 1999, s.82)

3.1.3 IKT

I många böcker och texter finner man begrepp som IT (Informationsteknik) och IKT (Informations- och kommunikationsteknik). Begreppet IKT växer sig starkare och starkare vilket är varför vi inriktar oss på det.

Exempel på IKT är datorer, CD-rom, Internet och databaser. Just Internet eller elektroniska informationskällor kan delas in i olika informationsgivare: webbsidor, databaser, chatrum/chatprogram, e-post, *skype*, *sociala nätverk (våra tillägg)* etc. (Limberg 2003, s.39)

3.2 Lärande

I litteraturen stöter vi på flera definitioner av begreppet lärande. Vi tar fasta på tre författare som beskriver lärandet på sätt som vi finner användbara för vår uppsats. De synsätt på lärandet som redovisas av Säljö, Säfström och Marton innehåller tankar som vi tycker stämmer med vårt sätt att se på lärande och som också är en naturlig grund för lärande med skolbibliotek. Vi ansluter oss därför till ett lärande som sker genom ett undersökande arbetssätt och ett lärande som sker i individens vardagsmiljö. Lärandet pågår hela livet och är bundet till de praktiska och intellektuella redskap vi använder. Slutligen så sker också lärandet genom möten och kommunikation.

Säljö ser lärandet ur ett sociokulturellt perspektiv. Att definiera lärande är svårt. Vad som ses som lärande skiljer mellan olika kulturer och det finns därför ingen enhetlig definition. Rent generellt finns dock skillnader mellan att ta del av information och göra erfarenheter av dem. Lärande handlar om att medvetandegöra och bearbeta exempelvis information och lärande är enligt det sociokulturella perspektivet inte bara det man lär genom formaliserad utbildning i undervisningssituationer. Lärande är något som pågår hela livet och sker i alla vardagliga situationer. (Säljö 2000, s.13) Enligt detta synsätt är en av skolbibliotekets uppgifter att göra barnen bättre rustade för ett livslångt lärande. Nilsson (2003, s.38) skriver om det livslånga lärandet som "ett lärande som inbegriper förmågan att hantera informationsflöden och uppbyggnad av egna tankestrukturer anpassade till det aktuella problemet".

Enligt Säljö (a.a., s.22) "...är kommunikation/interaktion mellan människor avgörande. Det är genom kommunikation som sociokulturella resurser skapas, men det är också genom kommunikation som de förs vidare. Detta är en grundtanke i ett sociokulturellt perspektiv".

Säfström (2005, s.46) ser liksom Säljö mötet och dialogen med den andre som förutsättning för lärande. Det traditionella lärandet handlar enligt Säfström om att anpassa individen till det omgivande samhället. Han förespråkar i stället ett lärande som bygger på ett möte, ett jämställt möte med avsikt att verkligen förstå den andres behov. Ett sådant jämställt möte är förutsättning för samarbete och planering mellan lärare och skolbibliotekarie men också för ett möte med eleverna som utvecklar engagemang och kritiskt tänkande hos dem.

Ference Marton ser lärandet ur en fenomenografisk synvinkel. Han sammanfattar sin syn på lärande såhär:

Det centrala temat i denna bok är att lärandets mest grundläggande aspekt är att erfara ett fenomen och den specifika mening det har för oss. Lärande är att lära sig erfara. Att vara bra på någonting är att ha förmågan att erfara eller förstå det på ett särskilt sätt. Bokens ämne, det fenomen vi behandlar, är lärandet i sig. Att lära sig om detta, det är att ha förmågan att erfara det på ett särskilt sätt, och det är förmågan att erfara lärande på just *det här* specifika sättet som vi hoppas ha åstadkommit. (Marton 2000, s.266-267)

Den digitaliserade världen som vi lever i idag är något som berör oss alla. En del omfamnar och vill integrera den medan andra vill göra tvärtom. Skälen är olika men också intressanta. Beroende på vilka resonemang som förs så borde också skolbibliotekets roll bli annorlunda utifrån dessa.

På samma sätt som det finns de som talar sig varma för digitaliseringen finns det andra som ifrågasätter om den måste ta så stor plats i skolan. Johannesson (2009, s.71-72) anser att skolan bör ägna mer tid åt läsning och det reflekterande samtalet då eleverna tillbringar mycket tid framför datorn. Det är inte bara själva läsningen som är viktig utan än mer att eleverna läser gemensam litteratur för att sedan diskutera den. För att kunskap ska bli begriplig måste den förstås i ett sammanhang. En uppenbar risk är att eleverna lämnas framför datorn med alla sina texter och kopierar till sitt eget arbete utan att förstå på djupet. Johannesson hänvisar till Carr (2008) som beskriver att nätet har minskat vår förmåga till koncentration och begrundan. Carr gör liknelsen att han förr kunde läsa en text eller bok hängivet och på djupet men att hans koncentration idag försvinner efter två till tre sidor. Djupläsandet som förr kom naturligt är nu en strid. Carr beskriver det som "Once I was a scuba diver in the sea of words. Now I zip along the surface like a guy on a Jet Ski." Nätet påverkar vårt sätt att tänka och medför att vi numera skummar igenom det vi läser istället för att absorbera det.

Utifrån detta resonemang kan man tro att digitaliseringen och Internet bara är av ondo men Carr är tudelad i sin uppfattning. Han är medveten att han inte har några större mängder fysiologiska eller andra vetenskapliga belägg för det han säger men gör istället en jämförelse med Sokrates och hans farhågor för att det skrivna ordet skulle göra så att hjärnan inte tränades utan blev glömsk liksom att Gutenberg's tryckpress bland annat skulle få hjärnan att försvagas. I båda fallen visade det sig att farhågorna som skeptikerna hade besannades. Det de inte förutsedde var dock de positiva effekterna som uppstod av dessa händelser. På samma sätt vill Carr att vi ska se på Internet och dess effekter. Likväl som att negativa effekter följer så kommer också positiva effekter att visa sig. Frågan är bara vilka de är. Nätet absorberar våra medier och innehåller idag allt från karta och klocka till radio och tv. Carr hänvisar till Maryanne Wolf som i sin bok *Proust and the Squid: The Story and Science of the Reading Brain* menar på att vi är hur vi läser. Vi blir avkodare av information när vi arbetar digitalt då allt ska ske effektivt och omedelbart. Vi minskar vår förmåga att tolka texter och kopplas ur mentalt. Djupläsning är oskiljaktigt från djupt tänkande. (Carr 2008) Utifrån detta perspektiv menar Johanneson (2009) att bokläsningen måste sättas mer i centrum.

Säljö (2009) betraktar skolan som en sil för den teknik som erbjuds. Tekniken prövas och testas i verksamheten och det som fastnar är det som fungerar i undervisningssammanhang. Informationstekniken har stött på patrull men Säljö menar att vi "ändå befinner oss i en brytningstid vad gäller våra sätt att lära, hantera information och kommunicera kunskaper" (s.24). Digitaliseringen och dess medier är grunden och dessa mängder av information, som följt den digitaliserade utvecklingen, är bara ett "symptom". Skolan måste lära sig att ställa om inför och hantera dessa konsekvenser som denna teknik medför. Denna teknik är så föränderlig och snabb att det hela tiden utvecklas och kommer nya virtuella miljöer. Virtuella miljöer som Facebook (ca 130 miljoner användare i slutet av 2008¹) och onlinespel i form av till exempel World of Warcraft (över 10 miljoner användare) leder till kontakter som sedan medför aktiviteter IRL (in real life). Uppslagsverket är inte lika självklart för eleverna som att använda Wikipedia eller att googla när man söker information. Dessa erfarenheter som dagens

¹ Stendahl, Emelie (2009). Heeeeeej bitchen min. I *Pedagogiska magasinet*. H 1, s. 29.

uppväxtmiljö medför skiljer sig från vad den långsamma skriftkulturen medförde. Detta påverkar också lärandet, som skolan bör prioritera, eftersom förhållandet till text blir annorlunda. ”Man läser korta stycken, bedömer snabbt om det hela är intressant och går vidare om så inte är fallet” (s.27). Säljö är medveten om att läsfärdigheterna ändras men poängterar också att bara för att många kommer att tolka det som en försämring får man inte glömma vad färdigheten kan ge. Bara för att vi lättare och snabbare kommer åt information ger den inte automatiskt kunskap. ”Lärandet blir en fråga om att kunna tolka och formulera svar och ståndpunkter i relation till en fråga eller ett problem” (s.27). Återgivning av någon annans svar är inte det intressanta utan det är hur eleven kommer fram till ett upplysande och produktivt svar. Detta ställer i sin tur stora krav på elevens förmågor som ska vara kritiska och analytiska i sitt tänkande liksom ha förmågan till att överblicka, värdera, sortera och organisera informationen. (Säljö 2009, s.24-27)

3.3 Undersökande arbetssätt

I vår litteratur pekars ofta på att skolbibliotekets verksamhet måste grundas i lärarnas vardagliga verksamhet på skolan. Det krävs ett undersökande arbetssätt, utifrån den nuvarande läroplanen, för att förbereda eleverna för ett livslångt lärande. Vad är då ett undersökande arbetssätt? Bara den frågan skulle en uppsats kunna handla om men vi kommer att redogöra för vad vissa författare uttalat sig om. Undersökande arbetssätt, som begrepp, vill vi ge en bred tolkning som inte utesluter några varianter.

Sundstedt & Värnlund (2000, s.42-43) diskuterar i sin uppsats hur faktorer som kunskapssyn, livslångt lärande och problembaserat lärande påverkar arbetssättet i skolan och leder till olika syn på bibliotekets roll i undervisningen. Flertalet respondenter i deras underökning menar att kunskapssynen skiljer sig åt mellan lärare och bibliotekarie men också mellan olika lärare. En större medvetenhet om dessa skillnader och en strävan emot en gemensam kunskapssyn borde vara förutsättning för att bra fungerande samarbete.

I undersökningen ställs frågor om det livslånga lärandet och gör med stöd av sina respondenter följande definition: ”Såsom vi [författarna] har tolkat respondenterna handlar livslångt lärande om att med källkritiska ögon själv söka kunskap och inte vänta på att kunskapen skall komma av sig själv” (a.a. s.41). Det framkommer också att både lärare och bibliotekarie menar att skolbiblioteket har en betydelsefull roll i det livslånga lärandet.

Sjöstrand (1997, s.27) menar att ett undersökande arbetssätt är en process där eleverna själva ställer en fråga, söker svar, bearbetar och granskar informationen, redovisar resultatet och diskuterar kring detta.

Sjöstrand försöker också värdera det undersökande arbetssättet i förhållande till andra metoder. De intervjuade lärarna är ense om vissa fördelar med det undersökande arbetssättet. Eleverna får arbeta med sådant som intresserar dem och de får använda flera sinnen vilket gör att de bättre kommer ihåg vad de har lärt sig. De lär sig också hur man kan söka fram kunskap. Detta medför att de kan tillämpa detta i andra situationer. Ytterligare positiva effekter är ansvarstagande, självständighet och samarbete. En nackdel med arbetssättet är att det tar mer tid än traditionella former för inläring. (a.a., s.30)

Nilsson (1998) menar att en förutsättning för ett undersökande arbetssätt är att ett gott klimat råder bland eleverna då ett undersökande arbetssätt innebär att eleverna arbetar med olika

saker på olika ställen runt om i skolan. Trygghet och ansvarstagande är ledord. Undervisningen handlar inte bara om att hantera den information man söker på ett korrekt sätt, sortera, värdera, kritiskt granska etcetera utan eleven ska också klara av att producera och digitalt kunna presentera sitt material på ett intressant sätt. Likaså kräver ett undersökande arbetssätt att man som lärare (och elev) integrerar ämnen. Undervisning i informationshantering läggs som en grund som sedan det undersökande arbetssättet vilar på och detta är något som ska grundläggas tidigt i årskurserna och gradvis stegras och utvecklas allt eftersom barnen blir äldre. En gradvis utbildning, måste existera, där eleven lär sig hantera datorn och dess program såsom ord- och bildbehandling och presentationsprogram likväl som drama och musik i sin framställning. Undervisningen i informationssökning ska integreras i vardagen och bli en naturlig del – inte en isolerad färdighet. (a.a., s.22, 37, 47-48, 86, 104, 112-113, 128-129)

Vidare gäller, för att ett undersökande arbetssätt ska fungera, att skolbiblioteket är tillgängligt hela dagen och att en bibliotekarie finns där för att hjälpa eleverna. Skolbiblioteket får heller inte vara uppbokat, låst eller på annat sätt förhindra ett friare arbetssätt. (a.a., s.23)

Gómez (1996, s.44-48) talar om informationsfärdighet och menar med detta förmågan att handskas med information. Denna färdighet kommer inte av sig själv utan måste tränas och läras in. Detta sker enligt henne genom att arbeta med ett undersökande arbetssätt. Gómez beskriver ganska utförligt det undersökande arbetssättet och kopplar det starkt till att skolan har ett välutrustat skolbibliotek. Det undersökande arbetssättet har tre viktiga inslag: att ställa rätt frågor, att hitta rätt svar för att besvara frågorna och att redovisa hur man kommit fram till resultatet. Hon liknar det undersökande arbetssätt vid en trappa med sju steg – från förmågan att ställa de rätta frågorna till att presentera och utvärdera resultatet.

Inom skolans värld hör man i dag ofta talas om PBL, problembaserat lärande, när man pratar om undersökande arbetssätt. Tidigare kallades PBL i Sverige för PBI, problembaserad inläring. I litteratur stöter man också på PBL som ett begrepp man bör känna till.

Kortfattat innebär PBL enligt Egidius (1999) ett sätt att tänka och leva pedagogiskt. Det är alltså inte bara en metod. Problemet sätts i fokus och gången på hur man löser problemet är väldigt strikt. Grupper bildas med en storlek på 5-10 elever. Gruppen träffas i början på veckan och får sitt problem tilldelat. Problemet är beskrivet på ca 10-20 rader, ganska sparsamt med fakta. En av gruppens medlemmar tilldelas rollen ordförande och en annan sekreterare. En arbetsgång som är indelad i 7 steg (a.a., s.17) är mycket viktigt att man använder sig av. Följer man inte dessa 7 steg anses man äventyra PBL-konceptets arbetssätt. Vid nästa sammankomst presenteras mer fakta av läraren via ny text om problemet. Med hjälp av denna kan gruppen avfärda en del eller alla utom en av gruppens tidigare hypoteser. Med hjälp av läraren kan gruppen sedan punkta upp nya frågor som ska besvaras genom nya studier. Gruppen samlas igen i slutet av veckan och får eventuellt en sista pusselbit, beroende på problemets karaktär. I det sista mötet knyts säcken ihop. (Egidius 1999, s.7-26)

När man pratar med andra lärare, i sin vardag, om vad PBL innebär får man olika svar. Många verkar tro att det handlar om problem man sätter upp för eleverna att lösa, enskilt eller i grupp. Eleven ges valmöjligheter hur den ska lösa problemet och vilka källor som kan användas för ändamålet. Eleven ska läras exempelvis kritiskt tänkande, kunna sovra, analysera och göra sin presentation eller redovisning. Ställer man saken på sin spets är PBL något som mycket sällan förekommer på högstadiet och ännu mindre i de lägre årskurserna om vi utgår från Egidius (1999) presentation av vad PBL innebär. Egidius själv påstår dock

att PBL är något som tillämpas alltmer i grundskolor och gymnasier (jmf a.a., s.55). Vi som arbetar inom skolans värld har inte märkt av att man arbetar efter Egidius förklaring på PBL. Det vi slarvigt i vardagen kallar PBL, och vad många författare skriver om PBL, är inte detsamma som Egidius menar utan snarare någon variant.

Exempelvis så generaliserar Sundstedt & Wärnlund (2000, s.43) PBL genom att likställa det med alla typer av undersökande arbetssätt. När Sundstedt & Wärnlund frågar om PBL som undervisningsform får man svar som "det förekommer för lite problembaserad undervisning", "problembaserat lärande" och några av lärarna svarade "att alla elever klarar inte av att arbeta på ett undersökande arbetssätt" (a.a., s.42). Vi ser här att bilden av PBL inte är klar hos gymnasielärare som anser sig arbeta, mer eller mindre, utifrån detta. Även här verkar det handla om varianter av PBL eller andra undersökande arbetssätt som lärarna använder sig av.

Welander (2006) menar att datorerna är vår tids viktigaste redskap för informationsutbyte och att eleverna måste lära sig hantera redskapet. Det är inte datorerna som är bekymret utan vilken bildning eleverna har i att hantera redskapet och hur vi lärare utformar uppgifter och lärandet. Under årens lopp har den ursprungliga formen av PBL utvecklats "till att bli en samling dogmer utan vetenskaplig förankring och har upphöjts till en generell metod för allt lärande". Welander beskriver förmedlingspedagogiken (katederundervisning) och dess lärande som "se-höra-göra" och jämför det med en svensk form av PBL, som "skolverkets PBL-emissarier för runt i riket för att propagera", där lärarna skickar iväg eleverna till skolbibliotek och datasalar för att söka kunskap och lärandet minimeras till att "göra". Istället för denna svenska version av PBL-pedagogik där "elever skickas till datasalar, utan grundläggande kunskaper i det ämne de skall söka information om och utan grundkunskaper i internetsökning och hur man värderar informationen, tillägnar sig den och presenterar den" måste eleverna tränas i detta så att det inte bara blir "göra". (Welander 2006)

Informationssökning ses av Limberg som en process där flera delar ingår. Tankar, känslor och handlingar är involverade och informationssökningen utgör en integrerad del av inlärningsprocessen. Detta ställer stora krav på olika kunskaper och förmågor hos den informationssökande individen. (Limberg 2002, s.31) Nilsson menar att för att kunna tillgodogöra sig innehållet i informationssökningen så krävs färdigheter i textöverblick, läsförståelse och analys. Läsningen och dessa färdigheter stimuleras genom att eleverna får läsa varierade texter. (Nilsson 1998, s.24)

Temaarbeten, att arbeta undersökande, måste planeras gemensamt mellan lärare och skolbibliotekarie om arbetena ska bära frukt, menar Ögland (2002, s.21). Vidare måste en mediaplanering finnas så att det köps in tillräckligt med böcker och material (en klassuppsättning) så att det åtminstone finns ett ämne man kan lyckas arbeta med utan att materialet tar slut (a.a.). Att bedriva undervisning utifrån verkliga problem kräver breda och varierande informationskällor vilket kan kopplas till samhällsförändringarna och dess samband till IKT (Limberg 2002, s.13).

Limberg (2003, s.36) beskriver ett amerikanskt projekt där ett bibliotek förses med allehanda medier och material liksom utbildad bibliotekarie. De fann att detta inte var avgörande för en kvalitativt högre undervisning. Det som dessutom styrde kvalitén på undervisningen var lärarnas erfarenheter, kunskaper, undervisningsmetoder och skolans pedagogiska idé. Limberg (a.a., s.32-33) jämför också två magisteruppsatser (Sjöstrand 1997 & Wilsson 1997, se 4.1) som undersöker hur samhällkunskaps- och naturvetenskapslärarna använder sig av skolbiblioteken i sin undervisning på gymnasiet. Undersökningarna visar att det inte finns

några samband mellan ämnestillhörighet och hur man använder sig av skolbiblioteket utan att det snarare beror på lärarnas undervisningsmetoder och synsätt på kunskap och lärande.

Mycket forskning visar på att skoluppgiftens utformning också utformar elevens informationssökningsbeteende, det vill säga kommer eleven att "klippa och klistra" eller kommer eleven att reflektera och på ett djupare sätt ta in informationen. Det finns flera faktorer som spelar roll för detta utöver själva uppgiftens utformning. Har uppgiften sitt ursprung i elevernas intressen? Krävs kritiskt tänkande? Finns det tillgång till information? Har eleverna färdigheter i att söka information? (Limberg 2002, s.39) Att arbeta utifrån problembaserat lärande (PBL) förutsätter många och varierande informationskällor. Denna stora mängd källor tenderar, liksom ovan angivna faktorer, påverka elevernas omvandlande av information till meningsfullt innehåll. (Alexandersson & Limberg 2001, s.96-98)

Det finns olika ståndpunkter om huruvida informationssökning skall ses som något separat eller integrerat i undervisningen. De som talar för integrering menar på att informationssökningen ska ses som ett medel för att nå andra mål. Argumenten för separat undervisning i informationssökning är att eleverna riskerar att inte utveckla de färdigheter som krävs för ett kritiskt förhållningssätt och självständigt arbete om informationssökningen integreras. Problemen med att integrera informationssökningen i undervisningen är att den inte är integrerad med de verkliga undervisningssituationerna utan existerar mer i tillrättalagda sådana. De flesta forskare talar dock för en integrering men Limberg påtalar samtidigt dilemmat med osynlighet kontra synlighet. Å ena sidan behövs ett synliggörande av informationssökningens olika aspekter och å andra sidan måste man göra informationssökningen osynlig genom integrering för att kunna relatera till meningsfulla uppgifter. (Limberg 2002, s.126-131)

Nilsson (1998, s.37) menar på att den idealiske läraren använder sig av förmedlingspedagogik likväl som undersökande arbetssätt där läraren arbetar tätt sammanknutet med bibliotekarien. På liknande sätt beskriver några lärare i Sundstedt & Wärnlunds (2000, s.42) undersökning att "[eleverna] behöver en blandning av fritt och mera styrt arbete" och att "PBL inte är effektivt [utan] vissa kunskaper förmedlas bättre på traditionellt sätt". Ett undersökande arbetssätt där läraren har ett väl utvecklat samarbete med bibliotekarien måste utarbetas successivt och byggas upp i små steg (Nilsson 1998, s.37).

Läraren finner i skolbibliotekarien en kollega som med glädje och intresse deltar i det undersökande arbetssättets alla delar. Undervisningsresurserna utnyttjas maximalt genom det samarbete som därmed blir följden. Samarbetet mellan skolbibliotekarien och läraren är avgörande för hur verksamheten gestaltar sig. (Nilsson 1998, s.37)

3.4 Bibliotekets miljö och funktion

Skolbibliotek har sedan tidigt 1930-tal haft ambitionen att vara en del i undervisningen. Skolbibliotekens främsta pedagogiska uppgift är att vara ett redskap för lärande i olika ämnen, det vill säga vara en del i undervisningen och de skoluppgifter som görs. Denna integration kräver ett nära samarbete mellan lärare och skolans bibliotekarier i planering, genomförande och bedömning. För att skapa en kreativ och utvecklande miljö med olika medier är skolans bibliotekarie tillsammans med läraren nyckelpersoner. (Limberg 2003, s.15-18)

Ögland (2002, s.10) konstaterar att många skolbibliotek tenderar att se ut som små folkbibliotek istället för att inrikta sig på vad den enskilda skolan har för behov. Hon menar

att funktionen av skolbiblioteket måste styra lokalens planering och dess innehåll. Liknande uppfattning att skolbibliotekets funktion måste fastställas av skolan och dess resurser anpassas efter pedagogisk verksamhet hittar vi i *Skolbiblioteken i Sverige* (1999). Där beskrivs på s.7 att ”de nu gällande läroplanerna för det obligatoriska och det frivilliga skolväsendet förordar ett problembaserat och ett elevaktivt arbetssätt. Detta har medfört ett stort ansvar och ökande behov på biblioteksservice”.

Limberg (2003, s.71) berättar om de fyra dimensionerna, som utgår från en analys av Streatfield & Markless, som utgör skolbibliotekets roll vilken också får påverkan på dess fysiska utformning. Den dimension som riktar sig mot nöjesläsning gör att den delen av biblioteket kommer att likna ett folkbibliotek.

Enligt Limberg, (2002, s.53-54) har skolbiblioteket en viktig roll för läsning och litteratur. Skolbiblioteket ska ha tillgång till ett rikt och varierat utbud av skönlitteratur och ge möjlighet för barnet att välja efter hans/hennes behov. Även lättläst skönlitteratur för barn med läs- och skrivsvårigheter måste finnas. Läsningen vidgar erfarenhetsramen och ökar inlevelseförmågan. Genom att läsning av skönlitterära texter ökar elevernas läsförmåga har skönlitteraturen en pedagogisk roll. Skolbibliotekets roll att främja läsning betonas tydligt i Unescos skolbiblioteksdokument, i bibliotekslagen och i skolplanen för den aktuella kommunen (se 5.1, 5.2 och 5.3).

Nilsson menar att för kunna tillgodogöra sig innehållet i informationssökningen så krävs färdigheter i textöverblick, läsförståelse och analys. Läsningen och dessa färdigheter stimuleras genom att eleverna får läsa varierade texter. En av de starkaste rollerna som skolbiblioteket innehar är den för att främja eleverna till ett livslångt läsande. Bokprat, högläsning eller andra entusiastmerande sätt ska av lärare och bibliotekarie få eleverna intresserade till läsning likväl som det under skoldagen ska erbjudas tid till nöjesläsning. Skolbiblioteken, menar Nilsson, är tyvärr mest en förvaringsplats för böcker där elever pliktskyldigast lånar en bok då och då. (Nilsson 1998, s.23-25, 44) Nilsson tycker att skolbiblioteket borde vara:

- Ett kunskapscentrum för informationssökning, med ett rikt utbud av media, i både tryckt och digital form och utrustad med modern informationsteknologi.
- Ett centrum där eleven lär sig använda olika kommunikationsvägar... [där] eleven lär sig lokalisera, utveckla, utvärdera och använda informationen.
- Ett kreativt centrum där elever och lärare producerar information.
- En lokal med goda arbetsplatser som tillgodoser utrymme för såväl individuellt arbete som arbete i varierande gruppstorlekar och med goda förvaringsplatser för media och annan utrustning.
- Lokal som under hela skoldagen tillåter ett stort flöde av elever och lärare hela skoldagen som söker sig hit för att använda teknik och informationskällor.
- Ett forum för skolans kulturutbud.
- En välkomnande och lässtimulerande miljö som inbjuder och väcker elevernas läslust.
- Ett nyfikenhetens centrum.
- Ett centrum förberett inför ett framtida växande och med öppenhet inför framtida informationsteknologi. (Nilsson 1998, s.44)

I övrigt behöver det fysiska rummet utformas utifrån behovet av de övriga tre dimensionerna - undervisning i informationssökning, elevernas egen informationssökning och som arbetsplats (Limberg 2003, s.71). Alexandersson & Limberg (2001, s.96-98) menar att skolbiblioteken

inte bara är lokala fysiska rum utan också globala virtuella rum då modern teknik erbjuder IKT.

IKT beskrivs i texter oftast som ett redskap men Hernwall (2009, s.50-53) utökar begreppet till att vara en funktion också. Hernwall ställer frågan: På vilket sätt kan IKT nyttjas inom ramen för den pedagogiska praktiken? De redskap vi använder är starkt förknippade med hur vi tänker och genom att anamma IKT blir denna teknik snarare en funktion. Hernwall använder begreppet digital kompetens som beskrivs som "en uppsättning kompetenser, färdigheter, förmågor, och förhållningssätt i relation till den digitala tekniken och dess utveckling". Detta innebär mer konkret att kunna läsa, tolka, förstå och uttrycka sig via olika textuella uttryck som skriven text, bild, ljud och rörlig bild. För att förstå vad funktion innebär gör Hernwall denna liknelse:

Visserligen är det viktigt att lära sig hantera tekniken som sådan, men dess funktion består i något annat – på samma sätt som bilens funktion inte består i att byta olja. Bilens funktion består i att du kan förflytta dig på andra villkor än utan bilen, vilket betyder att din relation till avstånd förändras. Du ser världen på ett annat sätt än om du inte har bil. (Hernwall 2009, s.53)

Informations- och kommunikationstekniken utvecklas ständigt. I och med denna teknik och dess möjlighet till avsevärd information, både korrekt och mindre korrekt, så ställs högre krav på lärare och bibliotekariéer och deras samarbete då informationen måste sovas, värderas, analyseras samt hur man ska använda sig av informationen – inte bara söka rätt på den. Informationssökningen i sig kan vara nog så svår vilket gör att framför allt lärare men även bibliotekariéer behöver förkovras i detta. (Limberg 2002, s.13, 148; Limberg 2003, s.40) I takt med att skolbibliotekariéer anammat IKT så har "skolbiblioteken fått en starkt pedagogisk roll och att innebörderna av IKT-tillämpningar i skolor och bibliotek mejslat ut bibliotekets pedagogiska roll tydligare än förr" (Limberg 2003, s.40).

Forskning om samspelet mellan lärande och IKT har ägt rum mellan år 2000 och 2009 där KK-stiftelsen har satsat ca 145 miljoner i sitt forskningsprogram LeanIT.¹ Kroksmark (2009) tycker de forskningsresultat som kommit fram är "kläna". Anledningen till det är att resultaten som kommit fram är mer eller mindre självklara såsom "IKT medför ny teknik, lärare behöver inte vara ängsliga i denna utveckling och allt kommer förändras i skolan" (s.15). Anledningen till det tror Kroksmark vara den teoribildning forskningen bygger på och att den bedrivs för långt från skolans vardag. Kroksmark vill istället, utifrån det digitaliserade samhället, veta vad det i praktiken innebär för lärarna i sitt arbete. Det är mer frågan *hur* som måste vara ledande för forskningen. Exempelvis "hur kunskaper utvecklas hos den lärande människan, hur världen organiseras och sorteras och hur en snabbt föränderlig och fullt tillgänglig värld framstår som något begripligt för var och en av oss" (s.14-15).

Kroksmark ansvarar för en forskning, i mindre skala, som studerar frågan hur lärandestrategier förändras utifrån digital erfarenhet och kompetens. "De virtuella sociala nätverken utmanar metoderna för informationssökning, kommunikation, traditionella läromedel och sätten att organisera innehåll" (s.16). Facebook, som är väldigt stort idag är exempel på ett socialt nätverk. Det man lär sig i ett socialt nätverk är bland annat att hålla sig till saken, tolka, kritiskt granska och sortera information och behärska dialogisk kompetens.

¹ Vetenskaplig ledare för forskningsprogrammet har varit Roger Säljö och under 2009 kommer en bokserie ges ut i fem volymer.

Vidare behandlas datorspelens¹ positiva effekter där spel som Simcity och Battlefield omnämns. I dessa lär man sig till exempel definiera uppgiften, pendla mellan delarna och helheten, lösa problem kollektivt, kritiskt analysera, reflektera över konsekvenser av ett visst handlande och att samarbete kräver förhandling, ansvar och solidaritet. Fanfiction är ytterligare ett exempel på en digital lärandemiljö som går ut på att skriva berättelser om litterära gestalter som möter varandra, exempelvis Rödluvan möter Harry Potter. Där utvecklas färdigheter som läsförståelse, skrivskicklighet, fantasi och förbättrar förmågan att ta och ge kritik. (a.a., s.14-17) World of Warcraft används av en gymnasieskola i Botkyrka, berättar Annelie Persson i en intervju, och den som deltar i denna sortens aktivitet tränar bland annat samarbete, ledarskap, etik och moral (Berggrén 2008).

Har skolan en pedagogisk idé om att arbeta undersökande, som Lpo 94 är inriktad på, så behöver också biblioteket vara anpassat efter det med bland annat en pedagogisk bibliotekarie (Ögland 2002, s.10). Vad innebär då en pedagogisk bibliotekarie? Ögland definierar inte vad en pedagogisk bibliotekarie är men utifrån våra definitioner samt att majoriteten av dem som fungerar som bibliotekarier på grundskolan är lärarbibliotekarier (*Skolbiblioteken i Sverige* 1999, s.27) kan vi anta att det är en lärarbibliotekarie hon menar.

Skolbiblioteken i Sverige har både lärarbibliotekarier och skolbibliotekarier som ansvariga för sina bibliotek. Vi har ingen lag eller dylikt som säger vem som får vara bibliotekarie på ett skolbibliotek men en utbildad bibliotekarie har utbildning i bland annat informationssökning, vilket kan ses som en fördel. I vårt grannland Danmark föreskrivs att personalen på ett skolbibliotek ska vara en lärare som har utbildats sig till skolbibliotekarie på lärarhögskolan. Likaså föreskriver den danska lagen att folk- och skolbiblioteken ska använda sig av samma system och katalogisering etc. (*Skolbiblioteken i Sverige* 1999, s.33)

I *Skolbiblioteken i Sverige* (1999, s.23-24) redovisas vad 21 skolor tycker är den enskilt viktigaste funktionen ett bibliotek ska ha. 15 anser att integrationen i undervisningen är den viktigaste medan 7 tycker att det är att biblioteket är centrum för informationssökning [sic!]. I en enkät ombeds skolorna att ta ställning till tre påståenden om skolbibliotekets viktigaste funktion. Det som kommer högst på listan är en önskan om integration av biblioteket i undervisningen. Skolorna eftersöker alltså integrering i undervisningen men också mer personal, utökade öppettider, ett fungerande bibliotek som svarar mot ett elevaktivt arbetssätt och förbättrad tillgång till IT.

Kulturrådet har därefter följt utvecklingen på skolbiblioteken med statistiska sammanställningar 2002 och 2008. Vi har tagit del av undersökningen gällande 2008. 6078 skolor har undersökts, dels genom en enkät, dels genom intervjuer. Såväl kommunala skolor som friskolor ingår. Man fastslår att skolbiblioteken ska stimulera elevernas intresse för läsning och litteratur och bidra till deras språkutveckling. Enligt skollagen ska alla barn ha tillgång till utbildning och den ska vara likvärdig i hela landet. (Skolbiblioteken 2008, s.11)

Mot denna bakgrund är resultatet inte uppmuntrande och visar inte på någon utveckling under tioårsperioden. En tredjedel av de undersökta skolorna har inget skolbibliotek, en tredjedel anger också att skolbiblioteket saknar bemanning under öppettid och slutligen – i jämförelse

¹ Mer litteratur inom området datorspel och lärande:

Gee, James Paul (2004). *What video Games have to teach us about learning and literacy*. New York: Palgrave Macmillan.
Linderöth, Jonas & Bennerstedt, Ulrika (2007). *Living in World of Warcraft: the thoughts and experiences of ten young people*. Medierådet. <http://www.medieradet.se/upload/Rapporter_pdf/World_of_Warcraft_eng.pdf> [2009-05-15]

med statistiken från 2002 tycks antalet skolbibliotek ha minskat. I rapporten påpekas också att uppgifter om mediebestånd och utlåning är bristfälliga och ofullständiga. Skolorna har bättre kontroll på datorer och licenser. (Skolbiblioteken 2008, s.6)

Detta kan jämföras med en forskningsrapport (Barstad et al. 2007) från Norge, där 1546 skolor över hela landet medverkat, som visar på att 87 % av grundskolorna i Norge har ett skolbibliotek och i de högre systemen 95 %. Tillgängligheten till skolbiblioteken i grundskolan hade ökat om än marginellt med en jämförelse från 1997, men det var värre ställt med personalresurser och personalens kompetens. Bara en tredjedel av skolans bibliotekarier är antingen lärarutbildade med minst ett halvt års utbildning i "bibliotekskunskap" eller är utbildade bibliotekarier. Resurstilldelning i tid var ett snitt på 5,4 timmar per vecka. Trots det faktum att tilldelning i tid till personal är snål är 75 % av skolbiblioteken på grundskolan öppna hela skoldagen eller mer. Skolbiblioteken utnyttjas mest av lärarna i norska och samfunnsfag där det mest går ut på att låna skönlitteratur och stilla ett informationsbehov. Lärarna säger att de samarbetar med skolans bibliotekarier men det grundar sig mest på att få hjälp att hitta information. Identifieringen av det egna informationsbehovet kommer långt ner på listan varvid Barstad et al. ifrågasätter om undervisningen är byggd på utmanande och verklighetsbaserade problem. Eleverna använder skolbiblioteket i första hand till att hitta skönlitteratur, men också till Internet och skolarbete generellt. En annan viktig funktion är att skolbiblioteket fungerar som mötesplats. Eleverna använder Internet mest till generell informationssökning. Traditionella uppslagsverk används i liten omfattning av eleverna. Enligt Barstad et al. så utnyttjas inte skolans bibliotekariers kompetens och det verkar som bibliotekarierna överlåtit ansvaret på datalärarna att utbilda och hjälpa eleverna i IKT och deras informationssökning på Internet. Bibliotekarierna anser att de har för lite tid att agera som en bibliotekarie utan tiden går åt till att skolbiblioteket hålls i ordning. 42 % av lärarna och bara 25 % av de tillfrågade bibliotekarierna/rektorererna tycker att skolans bibliotekarier ska medverka i undervisningen. Detta ställt mot att 88 % av lärarna och 55 % av bibliotekarierna/rektorererna tycker att det är viktigt att använda skolbiblioteket som en arena för lärande. Barstad et al. vill att en klagande debatt bör föras, inte om att skolans bibliotekarier ska integreras i undervisningen utan om vilken roll skolans bibliotekariers specifika kompetens ska spela i undervisningen. (Barstad et al. 2007, s.13-14, 16-19)

3.5 Lärare och bibliotekarier i samarbete

Då den nuvarande läroplanen förutsätter ett undersökande arbetssätt och utifrån om den typen av pedagogik bedrivs i skolan så ökar också behovet av ett fungerande skolbibliotek. Detta innebär att kravet på en god tillgång till en bibliotekarie ökar. Skolans bibliotekariers roll innebär enligt Nilsson (1998, s.32) förutom att delge skönlitteratur också i att "vara informationsspecialist, lärare och handledare och som hjälper lärare och elever att bli effektiva användare av information. Skolbibliotekarien skall vara en god pedagog i det undersökande arbetssättet, en mediaexpert men också en IT-expert." Denna roll, som skolans bibliotekarier nu bör ha, medför att samarbetet mellan skolans bibliotekarier och lärarna blir allt viktigare utifrån det undersökande arbetssättet. Skolans bibliotekarier måste vara lyhörda och ständigt uppdaterade vad det gäller nya digitala redskap. Skolbibliotekets material måste också anpassas efter undervisningens behov. Kommunikation och samarbete krävs då inte bara mellan lärare och skolans bibliotekarie utan också mellan elever och lärare och mellan elever och skolans bibliotekarie. (Nilsson 1998, s.23, 32-33)

Hur och om skolbiblioteket utnyttjas är avhängigt med lärarens krav och uppgiftens utformning. Nilsson (s.33) säger att "bibliotekariens nya utmaning är att knyta ihop ny teknologi med traditionell klassrumsundervisning". För att detta ska kunna fungera förutsätts att både lärare och skolans bibliotekarie är intresserade och villiga. Samarbetet mellan de båda blir avgörande för hur verksamheten kommer att bedrivas. (Nilsson 1998, s.33, 37, 45) Nilsson målar upp en väldigt positiv bild om hur det skulle kunna se ut:

Lärare och bibliotekarie planerar arbetet tillsammans. I denna gemensamma planering tar läraren med sig sitt kunnande om ämne, kursmål, och innehåll, elevbehov och förmågor; bibliotekarien bidrar bl a med sin kunskap om media, sökteknik och olika källor. (Nilsson 1998, s.37)

Skolledarens roll för skolbiblioteket och ett undersökande arbetssätt är att ekonomiskt ge resurser i form av personal (bibliotekarie), trivsamma och ändamålsenliga lokaler och en god mediaverksamhet. Men också att skolledaren uppmuntrar samarbetet mellan lärare och skolans bibliotekarie liksom har visioner och ger uppmuntran. Skolledaren måste ha tålamod att låta det ta tid för verksamheten att utvecklas och ge tid till och möjlighet för lärare och skolans bibliotekarie att utveckla ett samarbete. Lärarna saknar många gånger insikt i vad skolbiblioteket har att erbjuda. Kontinuerlig information är därför en förutsättning. Skolledaren bör se över personalfördelningen till skolbiblioteket, om det undersökande arbetssättet ska kunna äga rum, så att skolans bibliotekaries åtaganden inte fylls av administrativa sysslor och verksamheten blir en förvaringsplats. (Nilsson 1998, s.43)

Skolbiblioteken i Sverige (1999, s.34) ser vissa behov som måste uppfyllas för att ett samarbete ska vara fruktbart mellan lärare och bibliotekarier. Förutom en gemensam kompetensutveckling så föreslås gemensam undervisning i informationskunskap, gemensam strategi hur biblioteket ska integreras i undervisningen och att bland annat skolverket bör utarbeta "en slags läroplan för att utveckla elevernas informationskompetens".

Denna integration kräver att bibliotekarien och läraren har möjlighet till ett nära samarbete. Limberg (2002, s.132-133) tar upp flera orsaker till varför denna integration har svårt att komma till stånd. Exempel på varför ett samarbete inte kommer till stånd är brist på tid, schemaläggning för läraren och bibliotekarien gör det svårt att hitta luckor för samplanering, korta arbetspass för eleverna, skilda synsätt på kunskap och lärande. Ytterligare förutsättningar som krävs är arbetslag och flexibilitet. Bibliotekarien måste vara en naturlig del i planeringen av arbetet i arbetslaget. Bibliotekarier i allmänhet är mer inriktade på själva informationssökningsprocessen medan läraren är mer inriktad på innehåll och undervisning och glömmar bort informationssökningens komplexitet.

Limberg (a.a., s.133) hänvisar till en studie, gjord av Sundstedt & Wärnlund (2000), som visar på en konflikt mellan lärare och bibliotekarie utifrån ett sociokulturellt perspektiv på lärande. Bibliotekarien är van vid att människor kommer till biblioteket av egen fri vilja och av intresse. Kommunikationen mellan elev och bibliotekarie blir därför annorlunda. Likaså medför lärarens och bibliotekariens olika syn på lärande, i och med att de tillhör olika verksamhetssystem, att kommunikationen mellan dem kännetecknas av osäkerhet och bristande förståelse.

Sundstedt & Wärnlund (2000, s.74) tar upp tre faktorer som de menar har betydelse för samarbetet mellan lärare och bibliotekarie. Dessa är synen på lärande, lärarnas uppfattning att de har ont om tid, som även Limberg refererar till, och skol- och biblioteksledningens inställning till samarbete.

4 Tidigare forskning

Två viktiga milstolpar är Brigitte Kühnes doktorsavhandling från 1993 om skolbiblioteket på Barkestorpskolan utomför Kalmar och Kulturrådets undersökning 1999 *Skolbiblioteken i Sverige*. Litteraturen innehåller också verk av förgrundsfigurer i den svenska skolbiblioteksforskningen, som Elsa Gómez, Louise Limberg och Monica Nilsson. De nyaste aspekterna på skolbiblioteken framförs bland annat av Limberg och Nilsson som båda betonar informations- och kommunikationsteknikens stora betydelse för skolbiblioteket, ett läromedel som på allvar gör sitt intåg i skolbiblioteken på 2000-talet.

Det har varit svårt att hitta nyare avhandlingar om skolbibliotek. Vi har därför tagit del av flera rapporter från Bibliotekshögskolan i Borås som behandlar skolbibliotek och förhållandet mellan lärare och skolans bibliotekarier och använt dem i uppsatsen.

Några frågor som återkommer i denna litteratur:

- På vilken nivå bör samarbetet lärare/bibliotekarie ligga? Hur nära ska man samarbeta?
- Hur ser lärare och bibliotekarier på varandras yrkesroller?
- Planering? Hur får man tid till gemensam planering?
- Skolledarens / skolledningens betydelse för synen på skolbiblioteket?
- Lärarens arbetssätt – t ex anses att ett undersökande arbetssätt kräver ett välutrustat skolbibliotek?
- Miljöns betydelse för skolbibliotekets verksamhet (yta, möblering, läge i skolan mm)?

4.1 Wilsson: *Gymnasiebiblioteket - i och för undervisningen Sjöstrand: Läromedelsresurs eller boksamling*

Uppsatsen bygger på en intervjuundersökning med lärare i naturorienterade och samhällsorienterade ämnen. Syftet är att se om biblioteket används i undervisningen på ett integrerat sätt och huruvida bibliotekarien och läraren samarbetar. I denna undersökning visade det sig att biblioteket utnyttjades genom två sätt. Ena gruppen består av de så kallade "materialhämtarna" där läraren tar hjälp av bibliotekarien genom anskaffning av material. Den här gruppen utgörs mestadels av samhällskunskapslärarna. Den andra gruppen, som utgörs mest av naturkunskapslärarna, är så kallade "undersökare" som får undervisning i hur man söker efter information. Mellan "undersökarna" och bibliotekarien finns ett samarbete som består i hur eleverna ska arbeta, när biblioteksundervisningen ska ske och planering av gemensam handledning. (Wilsson 1997)

Sjöstrand (1997) har gjort en liknande undersökning och kommer där fram till att samhällskunskapslärarna arbetar mer problembaserat och använder biblioteket mer sofistikerat. Naturkunskapslärarna arbetar mer efter läroboken och anser att det inte finns tid till att använda sig av biblioteket. Utifrån detta ser vi att ämnestillhörighet och biblioteksanvändning inte går hand i hand.

4.2 Sundstedt & Wärnlund: *Kommunikation och samarbete*

Författarna undersöker hur samarbetet kan te sig mellan några gymnasielärare och bibliotekarier på ett integrerat folk- och skolbibliotek och vilka faktorer som kan påverka samarbetet. I analysen av samarbetet kommer de fram till att det mesta av samarbetet sker på en grundläggande nivå där bibliotekarien ger personlig hjälp genom att ta fram material. För ett gott samarbete krävs att parterna har god kunskap om varandras kompetens, att lärarna får bättre insikt i hur biblioteket kan användas, tid för gemensam planering och stöd från skolledningen. (Sundstedt & Wärnlund 2000)

4.3 Runevad & Tilander: *Lärare och skolbibliotekarie - funkar det?*

Syftet är att undersöka hur gymnasielärare uppfattar gymnasiebibliotekets roll i undervisningen och begreppet informationskompetens. Författarna tillämpar en fenomenografisk metod och vill genom detta få fram olika rådande uppfattningar om samma fenomen.

Författarna finner några faktorer som påverkar samarbetet: tidsfaktorn (samarbete kräver tid), skolledningens inställning, skolbibliotekets utformning (vad som praktiskt är möjligt att göra i den fysiska miljö som står till buds) och arbetssättet. Problembaserat lärande (PBL) framhålls som ett arbetssätt som mer eller mindre kräver samarbete mellan lärare och skolbibliotekarier. (Runevad & Tilander 2004)

4.4 Molander & Rodman: *Lärare och bibliotekarie i samverkan*

Rapportens huvudsyfte är att undersöka hur lärare och skolbibliotekarier uppfattar sitt samarbete. Inledningsvis görs en genomgång av de styrdokument som ligger till grund för biblioteksverksamheten i skolan. I genomgången fastslås att inget av styrdokumentet fastslår eller kräver något, utan är alltså ganska svaga som styrdokument. Vidare diskuteras också frågor om yrken, makt och legitimitet. Förutfattade meningar om den andra sidans utbildning, kompetens och yrkesroll kan lätt leda till problem i samarbetet. Skolbibliotekarien blir lätt en outsider, ensam i sin yrkesroll, och anses av lärarna sakna pedagogisk kompetens. (Molander & Rodman 2006)

5 Grundläggande dokument

5.1 Unescos skolbiblioteksdokument

Unescos skolbiblioteksmanifest antogs 2009. Inledningsvis sägs att skolbiblioteket ska ge de grundläggande kunskaper som behövs för livslångt lärande och för att ta sitt ansvar som medborgare. Skolbiblioteket är till för alla i skolsamhället oavsett ålder, ras, kön religion, nationalitet, språk, befattning eller social status. Tillgängligheten får inte underkastas någon form av ideologisk, politisk eller religiös censur eller kommersiella påtryckningar.

- att stödja och främja de utbildningsmål som anges i skolans målsättning och läroplaner.
- att främja elevernas läslust och lust att lära samt lära dem att bli biblioteksanvändare.
- att erbjuda möjligheter att skapa och använda information som en väg till kunskap, förståelse, fantasi och glädje.
- att ge eleverna träning att värdera och använda information. Oavsett form, samt ge dem insikt och förståelse för olika kommunikationsformer.
- att ge tillgång till såväl lokala och nationella som globala resurser för att öka förståelsen och ge insikt om olika idéer, erfarenheter och insikter.
- att anordna aktiviteter som främjar kulturell och social medvetenhet och lyhördhet.
- att tillsammans med elever, skola och föräldrar verka för att uppnå skolans målsättning och främja insikten om att åsiktsfrihet och tillgång till information är förutsättningar för medborgaransvar och för delaktighet i ett demokratiskt samhälle.
- att främja läsning.
- att verka för att skolbibliotekets resurser görs tillgängliga inom och utomför skolan.

5.2 Bibliotekslagen

Sveriges första bibliotekslag (SFS 1996:1596) började gälla 1997 och gäller för både folkbibliotek och skolbibliotek. I paragraferna 5, 7 och 9 behandlas kortfattat skolbibliotekens roll (*Bibliotekslagen*).

- § 5 Inom grundskolan och gymnasieskolan skall det finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen.
- § 7 Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten (...).
- § 9 Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.

5.3 Skolplan

I den aktuella kommunens skolplan finner vi inget skrivet om skolbibliotek. Det vi dock hittar är att den poängterar insatser som ökar elevers lust att läsa och att eleverna får med sig verktyg för att kunna navigera i den omvärld han eller hon lever i. Ser vi till bibliotekslagen

5, 9 §§ så framgår vikten av att stimulera elevers intresse för läsning och erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier för att främja deras språk och läsning. Idag är IKT så pass utvecklad och allmän att biblioteket även har rollen att förmedla källkritik och sovra i informationsmängden som IKT utgör. Utifrån detta perspektiv ser vi likheter med vad som står i den aktuella kommunens skolplan och i bibliotekslagen. Detta medför att skolbiblioteken bör få en allt större roll i undervisningssammanhang.

5.4 Läroplan för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94)

Bibliotek och dess roll på skolan finns inte beskrivet i *Lpo 94* (2006), utan ordet bibliotek är mer omnämnt någon enstaka gång. Däremot kan kopplingar göras med elevernas tänkta arbetssätt och bibliotekets funktion. Rektorn ska ansvara för att ”skolans arbetsmiljö utformas så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, t.ex. bibliotek, datorer och andra hjälpmedel” (*Lpo94* 2006, s.17).

Ett allmänt mål som eleven ska uppnå är att eleven ”kan använda informationsteknik som ett verktyg för kunskapssökande och lärande” (*Lpo 94* 2006, s.10). Kunskap benämner *Lpo94* som fyra ”f” – fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet som samspelar med varandra.

Skolan måste, säger läroplanerna, hela tiden diskutera vad som är kunskap nu och i framtiden och hur kunskap skapas. Det är en markering bort från den traditionella förmedlingspedagogiken mot ett mer elevaktivt och kunskapssökande arbetssätt. (*Skolbiblioteken i Sverige* 1999, s.41)

Något som nämns är att eleverna ska kunna bearbeta det stora informationsflödet och vara förberedda inför det snabba sätt som samhället förändras idag. Att kunna arbeta självständigt, lösa problem, kunna kritiskt granska fakta och påståenden är viktigt. (*Lpo 94* 2006)

5.5 Kursplanerna för grundskolan

Inom kursplanerna för de olika ämnena är det i svenska och de samhällsorienterade ämnena (och då främst samhällskunskap) som man hittar väldigt tydligt att eleverna ska lära sig att söka, samla, sovra, tolka, kritiskt granska och värdera sin information och dess sanningshalt. I kursplanen för svenska är det mer allmänt hållet åt att eleven ska lära sig vara kritisk och kunna värdera sin information men i de samhällsorienterade ämnena är det mer broderat. Där talas det om den otroliga mängden information som kan hämtas från alla håll och kanter. Det skrivs om olika sätt att kunskapa och ”genom att orientera sig i olika informationsmiljöer och använda olika informationskällor får eleverna insyn i de möjligheter och problem som IT-samhället medför” (*Kursplanen i samhällsorienterade ämnena* 2000). I *Kursplanen för samhällskunskap* (2000) hittar vi ett tydligt syfte för eleverna vilket ”är att utveckla förmågan att söka, granska, strukturera och värdera fakta samt att integrera, redovisa och gestalta den nya kunskapen. Att analysera, dra slutsatser och göra egna ställningstaganden av information utgör en grund för att kritiskt granska samhället.”

I exempelvis kursplanerna för bild och musik är det informationstekniken som omnämns. I *Kursplanen för bild* (2000) beskrivs hur kulturen förändras i takt med den ökade informationstekniken (IT) och i *Kursplanen för musik* (2000) beskrivs hur ”IT erbjuder nya möjligheter till lärande, kommunikation, musicerande och skapande och har förändrat ämnets

förutsättningar... Musikens gränsöverskridande karaktär kan ge eleverna möjligheter att samverka i gemensamt musicerande oberoende av etnisk och kulturell bakgrund och gör ämnet till ett socialt viktigt instrument i skolan. Även i detta avseende ger IT förändrade förutsättningar för samarbete och global musikkommunikation över nätverk”. Likaså finns i musik ett strävansmål där eleven ska sträva mot att utveckla sin förmåga att använda IT.

5.6 Läroplanerna i Danmark och Norge och Sveriges kommande läroplan

Att använda sig av digitala verktyg är en färdighet likt det är att läsa, räkna och att uttrycka sig muntligt liksom skriftligt och dessa grundläggande färdigheter är integrerade i målen för de enskilda ämnena (*Digitale læringsplattformer i grunnopplæringen* 2006). I den läroplan som Norge har så är det beskrivet i de olika ämnena hur det digitala verktyget är tänkt att användas eller ge möjligheter till. Exempelvis i samfunnsfag (historia, geografi och samhällskunskap) så handlar det bland annat om att söka information, öva sig i källkritik och så kallat nätvett, värdera och välja rätt information. Att använda de digitala verktygen innebär i samfunnsfag exempelvis att arbeta med och göra egna presentationer och samarbeta och kommunicera med elever från andra skolor och länder. (*Grunnleggende ferdigheter for grunnskolen* 2006) I de olika ämnenas ”kompetensmål” finns det också beskrivet i vilka mål och sammanhang de ska använda de digitala verktygen. I till exempel norska så ska eleven ”bruke tekster hentet fra bibliotek, Internett og massemedier på en kritisk måte, drøfte tekstene og referere til benyttede kilder” (*Læreplan i norsk* 2006).

Danmark inför en ny läroplan till hösten 2009 och där kan man också finna kopplingar till biblioteket och digitala medier. Förutom att lära sig vara bland annat analytisk, källkritisk och att lära sig värdera informationen och dess text så hittar vi bland målen för det danska språket att eleven skall:

anvende computeren som redskab og bruge informationsteknologi hensigtsmæssigt som kommunikationsmiddel og i forskellige skriveforløb,
anvende informationsteknologi og elektroniske mediers muligheder bevidst og hensigtsmæssigt,
anvende informationsteknologi til søgning og kommunikation,
søge og anvende information og dokumentere kendskab til kritisk anvendelse af søgeresultaterne
foretage målrettet og kritisk søgning af skøn- og faglitteratur på bibliotek og i digitale medier til egen læsning og opgaveløsning,
kunne anvende informationsteknologi kritisk med reference til benyttede kilder
(*Fælles Mål for dansk* 2009, s.3, 10-11).

De digitala redskapen har här en stor plats om vi jämför med dagens gällande läroplan i Sverige. I Norge ser vi tydligt att IKT har en framträdande roll i kursplanerna sedan de infördes 2006 och i Danmark är en liknande utveckling på gång. 2011 ska en ny läroplan träda i kraft i Sverige och det återstår att se hur den kommer att vara utformad. Hur mycket kommer att vara inriktat på de digitala medierna och redskapen och vilken roll är det tänkt att skolbiblioteken kommer ha?

Den 17 mars 2009 skickade vi e-post till projektledare Nicklas Westin på skolverket angående skolbibliotekets ställning i den nya läroplanen. Något svar fick vi inte. Genom Regionbiblioteket i Kalmar har vi fått information att inte heller den nya läroplanen kommer

att behandla skolbiblioteken. I uppdraget att ta fram en ny läroplan har inte skolverket och dess projektledare fått i uppdrag att se över skolbibliotekens roll i skolan.

Situationen för skolbiblioteken har lett till en skriftlig fråga i riksdagen från Siv Holma (V) till utbildningsministern om vilka åtgärder han tänker vidta. I sitt svar understryker ministern skolbibliotekens roll för läs-, skriv- och språkutveckling, för kunskapsinhämtande och för att utveckla intresse för läsning. Han avser att stärka skolbibliotekens ställning genom kompetensutveckling och utveckling av ett systematiskt kvalitetsarbete. Viktigt är också att lärare, bibliotekarier och skolassistenter samspelar med varandra och eleverna.¹

5.7 Lokala kursplaner

Den ena skolan har inte någon lokal kursplan eller liknande utan hänvisar till vad som står i Lpo94. Den andra skolan fungerar ungefär på samma sätt men med undantaget att den har någon sorts beskrivning över hur olika delar av skolan ska fungera där skolbiblioteket har just detta. Där beskriver man målsättningen för skolbiblioteket, dess utrustning och ger en verksamhetsbeskrivning. I dess målsättning ska biblioteket vara ett arbetsredskap, ge eleverna ett läsintresse, vara resurs i temaarbete och stödja ett självständigt kunskapssökande. Dess verksamhet innebär bland annat att skolbiblioteket ansvarar för inköp och katalogisering av böcker, tidningar med mera, ansvarar för bokvård, ger stöd och hjälp till elever och personal och informerar elever och personal om nyinköpt litteratur.

¹ Svar på skriftlig fråga i riksdagen 2008/09;898 Jan Björklund (FP) till Siv Holma (V)

6 Metod

6.1 Vår metodologiska utgångspunkt

Namnet fenomenografi kommer av de grekiska orden *faino* (visa, bringa i dagen) och *grafi* (beskriva). Fenomenografien är en kvalitativt inriktad, empirisk forskningsmetod. Metoden utvecklades vid Göteborgs universitet av INOM-gruppen ledd av Ference Marton. Andra viktiga namn är Tomas Kroksmark, Staffan Larsson, Lennart Svensson och Claes-Göran Wenestam. Metoden inriktar sig på att beskriva uppfattningar av fenomen. Den har främst använts inom pedagogisk forskning men även inom ekonomin. Metoden använder en holistisk tolkning. (Uljen 1989, s.10ff)

Fenomenografien är empirisk. Den syftar till att studera människors erfarenheter och uppfattningar. Man skiljer mellan första och andra ordningens perspektiv. Med första ordningens perspektiv är varje påstående ett påstående om den fysiska världen. Men andra ordningens perspektiv menas hur samma påstående återspeglar den lärandes sätt att uppfatta problemet. Med andra ordningens perspektiv kan man gå vidare och utforska den lärandes förståelse av ett aktuellt problem. Fenomenografins fält är den andra ordningens perspektiv. (Marton 2000, s.154-159)

Fenomenografien grundar sig på hur människor uppfattar sin omvärld. Det utgår inte från vad som är sant eller falskt. Det intressanta är *vad* man studerar. Fenomenografien utgår från intervjuer där man försöker beskriva och analysera vad som sagts. Den är så att säga empirisk av sin natur. Innebörder är det som prioriteras i analysen – inte förklaringar, samband eller frekvenser. Likaså är det hur något framstår för en människa, inte hur något egentligen är, som är det intressanta. Det gäller att hitta kvalitativt skilda kategorier. Intervjun är grundstenen inom den fenomenografiska ansatsen. Detta eftersom syftet är att få reda på hur den intervjuade ser på sin omvärld. (Larsson 1986, s.13)

Åsberg (2001) talar om forskningsintervjun som ett sätt att inhämta data men att intervjun inte kan benämnas vara kvalitativ. Han ställer motfrågan. Vad är en kvantitativ forskningsintervju och vad innebär den? I en intervju kan olika data komma fram som är av så kallad kvalitativ liksom kvantitativ karaktär. Inom exempelvis fenomenografien menar Åsberg att våra sinnen fördunklas då vi sätter åt sidan att en verklig värld inte finns utan bara en betraktad värld som det går att få kunskap om. (a.a., s.273, 281, 283, 290)

Hasselgren & Beach (1997, s.192) beskriver att fenomenografiska forskare ofta ignorerar möjligheten att data, konstruerandet av kategorier och även de intervjuade objekten kan vara avspeglningar av forskarens egna idéer eller till och med fabricerade i samband med intervjun.

En deskriptiv undersökning fångar ögonblicket och beskriver det, vilket kan ses som en nackdel. Fördelen med densamma är att den ”kan användas som argument för förändring eller uppmärksamma brister eller luckor i vår kunskap”. (Limberg 2002, s.34)

För att säkerhetsställa undersökningens reliabilitet föreslås att man inom en fenomenografisk studie använder sig av två forskare som oberoende av varandra skapar och jämför sina kategorier samt att forskarna för en dialog för att åstadkomma samsyn. Ett annat alternativ kan vara att forskaren stegvis beskriver tydligt hur han tolkat och skapat sina kategorier och ger illustrerande exempel som tydliggör tolkningarna. (Åkerlind 2005, s.331-332) Uljen

(1989, s.52 ff) talar om kommunicerbarheten, det vill säga att någon annan än forskaren själv ska kunna se och förstå det som finns i datamaterialet.

Validitet inom fenomenografin innebär alltså inte samma sak som inom andra metoder där validitet normalt sett innebär att undersökningen undersöker det den är avsedd att undersöka. Åkerlind (2005, s.330-331) beskriver två typer av validitetskontroller som kan användas inom fenomenografin. Den ena typen innebär att man söker återkoppling från bland annat de intervjuade, men att det blir svårt i och med att man sammanställer kategorier som är gjorda utifrån alla intervjuade, inte den enskilde. Likaså försvåras en återkoppling då fenomenografin baserar sig på den intervjuades upplevelser som föränderliga i tid och rum vilket innebär att den intervjuade kanske ser annorlunda på fenomenet i ett senare skede. Den andra validitetskontrollen innebär att det man kommit fram till anses som värdefullt och kunskap om något man inte hade innan. Utifrån detta andra perspektiv anser en del forskare att fenomenografiska undersökningar ska bli bedömda – utifrån värdefulla insikter i undervisning och lärande.

Vi är inspirerade av fenomenografin men vi använder en deskriptiv metod. Vi kommer inte att skapa kategorier såsom fenomenografin gör utan utgår från hur Limberg (2002) beskriver deskriptiva undersökningar. Detta medför att vi har en förhoppning att vår undersökning ska kunna användas som argument för förändring alternativt uppmärksamma brister eller luckor i vår kunskap om skolbiblioteket och dess roll i undervisningen. Likaså är vi medvetna om Hasselgren & Beach (1997) påpekande om att vara uppmärksam på att intervjuer och resultat lätt blir påverkade av forskarnas egna idéer. Vi använder oss av Åkerlinds beskrivning av reliabilitetskontroll. Eftersom vi är två som skriver uppsatsen skapar vi vårt resultat oberoende av varandra och sedan jämför och diskuterar vi resultatet. Som validitetskontroll hoppas vi att vi levererar värdefulla insikter i undervisning och lärande.

6.2 Metodredovisning

Ur ett etiskt perspektiv har vi i vårt utskick till våra informanter påtalat att vi behandlar uppgifterna konfidentiellt. Vi försöker begränsa informationen om skolorna och har gett våra informanter andra namn så att de inte ska kunna identifieras. Männerna har fått mansnamn och kvinnorna kvinnonamn. Vidare etiska överväganden har inte gjorts då vi inte funnit någon anledning eller behov till det.

Vi började med att samtala med skolans bibliotekarie på respektive skola. De var intresserade att ställa upp på intervju. I samtalet ombads bibliotekarierna uppge namn på lärare som de trodde vara generösa med åsikter. Vi fick förslag på nio lärare som vi sedan skickade e-post till. Två svarade omgående att de var intresserade. I och med att utskicken sammanföll med lov skickade vi ut förfrågan en gång till via e-post. När lovet var slut och lärarna börjat arbeta igen ringde vi upp dem som inte svarat via e-post. Dem som inte svarat tackade nej med motiveringen att dem inte hade tid eller något att säga i ämnet. Vi beslöt oss därför att låta de intervjuade komma med förslag på personer, så kallat snöbollsurval, som kunde tänkas ställa upp och ha åsikter om ämnet.

När vi befann oss på den aktuella skolan träffade vi även på personer som vi bad att ställa upp på en intervju, vilket de också gjorde. En del lärare tackade ändå nej, då de upplevde att de inte hade tid, men det var lättare att få dem att ställa upp när man personligen och fysiskt var närvarande vid förfrågan. I vår uppsats intervjuade vi elva personer, åtta lärare och tre

biblioteksanställda. Vi ansåg att det räckte med elva intervjuer på grund av den snäva tidsmarginalen. En nackdel är att vi inte har fördelningen män/kvinnor lika eller spridningen på vad våra informanter undervisar i. Av lärarna undervisar sex stycken i svenska eller de samhällsorienterade ämnena och två stycken i de naturorienterade ämnena. Barstad et al. visar att lärare i norska och samfunnsfag är de flitigaste användarna av skolbibliotek. Då våra lärare till största del undervisar i svenska (som kan jämföras med norskan i Norge) och de samhällsorienterade ämnena kan det vara en fördel att våra informanter, till stor del, besitter erfarenhet av skolbibliotek i sin undervisning. Vidare tycker vi att det är en fördel att de som ville ställa upp är intresserade och åsiktsstarka.

Intervjuerna med skolans bibliotekarier var inga problem utifrån perspektivet att få dem att ställa upp, men den första intervjun blev inte inspelad då tekniken strulade. I den intervjun skrevs svaren ner och respondenten fick läsa igenom utskriften för att göra tillägg om det som eventuellt inte kom med. Intervjuerna skrevs ut i takt med att dem gjordes. När alla intervjuerna var gjorda och utskrivna började resultatframställningen. Denna framställning gjordes var för sig och sedan träffades vi för att komma fram till en beskrivning av resultatet som båda ansåg vara den rimligaste. Vi ställde upp respondenternas svar under fyra rubriker grundade på åsikter som ofta återkom i svaren:

- Användning av skolbiblioteket
- Undersökande arbetssätt
- Skolbibliotekets roll och dess miljö
- Skolans bibliotekaries roll

Framför allt gav oss det beskrivande arbetssättet en möjlighet att ge en mera samlad bild av de åsikter som framkom i intervjuerna.

6.3 Avgränsning

Vi har valt att undersöka skolbibliotek på grundskolan, huvudsakligen för att vi själva arbetar på grundskolor men också för att vi upplever att grundskolebiblioteken inte är undersökta i samma utsträckning som gymnasieskolans bibliotek. Vi koncentrerar oss på hur lärare och skolans bibliotekarier ser på användningen av skolbiblioteket i undervisningen och har därför inte tagit med elever, föräldrar eller andra aktörer i vår undersökning.

7 Resultat

Vår undersökning äger rum på två högstadieskolor som båda ligger i stadens tätort. De är ungefär jämnstora till antalet elever och personal. Båda skolorna har ett skolbibliotek, men har även nära till tätortens stadsbibliotek. De är ganska jämförbara i storlek och utrustning. Biblioteken är små och i båda finns skönlitteratur med tyngdpunkt på ungdomslitteratur, diverse uppslagsverk samt faktalitteratur. Skolbibliotek 1 har en dator medan skolbibliotek 2 har två för informationssökning och tillgång till Internet. Skolbibliotek 1 har en datasal vägg i vägg, och det finns en dörr för eleverna att ta sig mellan de två faciliteterna. Båda skolbiblioteken har några stycken bord med stolar där eleverna kan sitta och arbeta. Inga enskilda arbetsplatser finns. Skolbibliotek 2 har ett grupprum anslutet till sig men i övrigt finns inga möjligheter till någon större avskildhet.

Som skolans bibliotekarie har man på skolbibliotek 1 en skolbibliotekarie som arbetar 10 timmar per vecka och på skolbibliotek 2 en lärarbibliotekarie som arbetar 3 timmar per vecka samt en personal som är på plats i skolbiblioteket 16 timmar per vecka och som fungerar som skolans bibliotekarie i större utsträckning än lärarbibliotekarien. Detta kan jämföras med det resultat som redovisas i *Skolbiblioteken i Sverige (1999)* där snittet bland de undersökta grundskolorna är 17 timmar per vecka och det uppges att skolorna har en spridning från 1 timme till 40 timmar per vecka. För skolornas skolbibliotekarie och lärarbibliotekarie på våra skolor ligger tiden för bibliotekstjänst långt under dessa 17 timmar. Totala tiden med bemanning för skolbibliotek 2 ligger, med sina 19 timmar, dock över detta snitt på 17 timmar.

Tillgängligheten anses generellt vara god då man har möjlighet att använda sig av biblioteken under pågående verksamhet. Skolbibliotek 1 är öppet hela skoldagen och skolans bibliotekarie är på plats ca 2 timmar varje dag, oftast förmiddagar. Skolbibliotek 2 är öppet och bemannat med personal från klockan 08.30 till 13.30. Innan och efter dessa tider får läraren öppna med nyckel för att begagna sig av biblioteket. Båda skolbiblioteken ligger nära uppehållsrum och skolans entré. Detta medför att det är många elever som rör sig i och kring skolbiblioteket. Skolbibliotek 1 är beläget väldigt centralt medan skolbibliotek 2 är beläget i ena änden av skolan.

7.1 Användning av skolbiblioteket

Lärarna använder sig av skolbiblioteket i begränsade former och olika mycket. Det används i huvudsak för att låna skönlitteratur, hitta fakta och som arbetsplats åt elever. Huruvida de använder skolbiblioteket ofta eller inte verkar bero på läraren själv och hur de lägger upp sin undervisning. En del uppger att de använder det dagligen på något sätt medan andra någon gång i veckan ner till att knappt begagna sig av det. Skolans bibliotekarier upplever att skolbiblioteket är flitigt använt och sällan tomt. Lärarna är inte alltid av samma åsikt. Vidare anser skolans bibliotekarier att de ämnen som brukar skolbiblioteket minst eller aldrig är slöjd, hemkunskap, matematik och idrott och hälsa medan de som använder det mest är de som undervisar i svenska, de samhällsorienterade ämnena (SO) och de naturorienterade ämnena (NO).

Erika: Jag använder inte själv biblioteket speciellt mycket och det kanske är det som smittar av sig att jag inte låter mina elever göra det.

Petra: Det är olika. Det går i perioder, men säkert fyra gånger i veckan, fyra dagar i veckan är jag där nere och gör någonting. Kanske bara hämtar någonting till en elev eller är där på en halv lektion och hjälper dem med att söka information eller... Det är säkert fyra dagar i veckan visar jag mig därinne i alla fall.

Signe: Tycker jag att vi ska använda biblioteket så går vi hit.

Astrid: Vi har fått ganska många yngre lärare hit och de utnyttjar biblioteket ganska mycket. NO och SO utnyttjar biblioteket mest, och svenskan förstås för skönlitteraturen. Roar sig, det vill säga läser tidningar och tidskrifter. Två läser alltid dagstidningarna och de kommer vare dag. Några lånar böcker privat.

Erika: Att man använder lokalen bättre för nu är det tyvärr så att den är ganska ofta tom därinne. Och här på skolan är det ju en jättefin plats.

Skolbiblioteket används till att hitta skönlitteratur. Lärarna går med grupper, klasser eller skickar eleverna själva till skolbiblioteket för att hitta skönlitterära böcker. En del lärare inriktar sig på nöjesläsning medan andra söker en uppsättning böcker som en grupp elever ska läsa för att sedan kunna diskutera.

Petra: Och sen är det ju att dem ska hitta bredvidläsning, skönlitteratur eller någonting sånt och då söker dem där också.

Linda: Någon gång går vi ner tillsammans på jakt efter böcker när dem ska läsa en och en, så att dem väljer en bok för sig själv då. Jag är en fan [anhängare] av gemensam läsning så för mig kan biblioteket brista i att dem inte har klassuppsättningar, jag kanske skulle vilja ha fem ex av varje bok. Där måste jag själv köpa in böcker som har samma titel.

Olof: Lärarna vill att alla ska låna och läsa något och lärarens ambition är ofta att eleverna ska redovisa.

En annan användning av skolbiblioteket är att lärarna beställer faktaböcker om ett visst område eller får så kallade temakorgar när lärarna arbetar med ett visst tema. På den ena skolan är det många som använder sig av dessa temakorgar. Det verkar också vara ett inarbetat sätt att arbeta så och skolans bibliotekarie är van vid att plocka ihop en temakorg, ibland ihop med läraren.

Petter: Vill man ha en sådan här temakorg till exempel då går man ju dit och ber om det helt enkelt och då sker det ju relativt snabbt så har man ju en sådan där korg. Det är väldigt enkelt och det är en jättebra grej som dom kan hjälpa oss med. För det är klart att dem vet mer vad som finns. Det är ju inte så svårt att hitta böcker där å andra sidan.

Erik: Jag erbjuder dom [lärarna] det jag vet av erfarenhet att de vill ha, temalådor, Vi plockar samman ett antal böcker i ämnen som återkommer i undervisningen som andra världskriget. Lådan används i klassrummet men ska tillbaka till biblioteket när klassen inte jobbar med den. Då kan en annan klass som jobbar med samma tema också använda lådan. Först plockade vi ut själva men vi vill mer och mer att lärarna ska bli delaktiga och plocka. Nu ber vi lärarna komma till biblioteket och välja ut böcker tillsammans med oss.

Ester: Om jag ska jobba med något ämnesområde som vi har kopplat de litterära epokerna till historiens epoker så ska de göra en tidning där de ska spegla både historien och den litterära epoken. Då var jag hos Astrid och berättade om det. Så då gick vi igenom alla hyllor tillsammans och tittade vilka böcker som fanns och bestämde att hon skulle plocka ut en korg som hon har plockat ut som står här. Och jag tycker det är bra att man plockar ut grejerna tillsammans. Förut har vi inte gjort så då har hon plockat ut en korg och ställt, nu får jag ju det jag vill ha.

Lärarna använder också skolbiblioteket för informationssökning via böcker och Internet och som arbetsplats. Antingen går eleverna till skolbiblioteket själva och arbetar eller så går man dit klassvis. Den mesta informationssökningen sker via uppslagsverk och faktalitteratur och till liten del via Internet i skolbiblioteket.

Signe: Skulle det vara så att vi är här så hittar ju jag hjälpligt i biblioteket och då går jag hit och är här med klassen och vi sitter här och jobbar istället om vi har eftermiddagstid efter halv två. Oftast är jag ju ändå med. Håller vi på att göra ett SO-jobb eller någonting i svenska så sitter vi ofta här och jobbar i biblioteket.

Petra: Nej, det är väl att vara där nere, söka information om de jobbar med något arbete. Det kan vara precis vad som helst. Och då vill jag ofta att dem både ska ha Internet som källa och böcker. Så att de får jämföra lite sådär. Och så finns det ju de elever som tycker om att jobba där nere också. Det kan ju vara svårt om jag är här uppe och några ska jobba där nere och jag ska springa emellan. Men det finns ju elever som tycker det är skönt att vara där och då får de ju vara där och jobba också.

Hur uppfattar då lärarna hur de skulle kunna använda sig av skolbiblioteket om de skulle ha möjlighet? Lärarna ser möjligheter främst och mest inom den skönlitterära delen. En av skolans bibliotekarier och en av lärarna har inga idéer om hur skolbiblioteket skulle kunna användas. Det som många eftersöker är någon sorts läshörna eller bokprat. I övrigt är det sparsmakat med förslag.

Linda: Det är bra med faktaböcker och så vidare va, men mycket av den biten är på väg ut. Man har väldigt mycket elektroniskt idag. Det man inte har elektroniskt det är skönlitteratur. För E-boken är död. Det är jättejätte få människor som kan tänka sig att läsa en hel bok på datorn. Därför tycker jag kanske att insatserna ska kretsa kring skönlitteratur och att man vågar ta in klassuppsättningar. Så att det finns ett fokus på gemensam läsning. För den enskilda läsningen är i och för sig bra, men är inte utvecklande på det sättet. Här på skolan är det väldigt mycket så att klassuppsättningar finns i lagen och då håller man på sin klassuppsättning och så har man inte pengar och så har man bara en titel eller två titlar. Om ett bibliotek kunde ha ett ställe där det fanns där man kunde boka mellan den och den, så kunde jag gå ner till biblioteket och hämta den här klassuppsättningen då. Eller bara inte klassuppsättningar då utan även fem av varje titel och så vidare. Det skulle jag vilja ha. För lagens pengar är så begränsade. Sen kunde biblioteket ha såna här läsgruppsamtal, att man kunde ha en sådan miljö att man kunde sitta där nere. Det är väldigt trevligt att sitta bland böcker så om man har ett sånt samtal.

Petra: Ja det hade man ju kunnat göra, säkert. Man hade säkert kunnat jobba mer med, alltså i mina ämnen, alltså om man har en läshörna där nere eller... Om man skulle ha ett läsprojekt där han [bibliotekarien] är med och har läsgrupper eller någonting sånt.

Ester: Det är ju kanske det här med bokprat, att eleverna gick dit och faktiskt fick böckerna presenterade för sig lite så som inspirationskälla. Fast det handlar mycket om hur mycket man tar för sig. Det handlar ju om mig själv också. Jag kan ju inte lägga ut ansvaret på någon annan.

Vad påverkar lärares användande av skolbibliotek? Skälen är spridda och en lärare som inte använder skolbiblioteket i någon större utsträckning ser inga hinder alls. En faktor som påverkar är brist på information eller kunskap, man vet inte vad skolbiblioteket har att erbjuda. En annan faktor är att lärarna tycker att skolans bibliotekarie har för lite tid i skolbiblioteket, han finns inte närvarande. Skolans bibliotekarier vänder på det och menar att lärarna inte har hittat någon användning och att de är bekväma men påpekar samtidigt att de som skolans bibliotekarier måste visa vad som skolbiblioteket har att erbjuda och kan passa dem.

Petra: Ett hinder är väl i så fall att bibliotekarien inte alltid är där så jag får ta hans roll ibland. Han är en viktig person där som kan tipsa om väldigt mycket, som jag bara kan tipsa lite om som svensklärare.

Erika: Då tror jag att det kanske är att man inte tycker att det, att man inte får den informationen man behöver, vad det finns där. För man kan ju inte säga – det finns inga böcker. För jag tänker på vad eleverna skulle säga om jag säger – gå till biblioteket. – Men det finns inga böcker. Och det finns det ju men då är det ju det att informationen för dem och för mig kanske är för dålig vad som finns. Så det tror jag är ett hinder för att man inte använder det mer.

Linda: Det största hindret är kunskapen, vad kan jag göra, hur kan jag använda. Det finns egentligen inte så många andra hinder. Ett av hindren är ju tillgängligheten på Olof då. Honom får man ju dra i om man skulle ha en sån typ av genomgång eller så. Och då drar man sig lite för det, man vill inte ta upp hans tid och du vet den grejen.

Olof: Vissa lärare bedömer att biblioteket inte har något för dem och en del är bekväma, kör i gamla hjulspår. De vill styra kunskapsinhämtningen och vill inte ha besvär med nya mappar med fakta som eleverna kan hitta själva som han [läraren] måste sätta sig in i och ta ställning till. Och så blir det svårare att föra prov. Det gamla undervisningssättet gör det lätt att kontrollera. Samma saker år efter år. Tysk och österrikisk mat – inte nappa på det nyare, t ex medelhavsmaten.

Erik: De har inte hittat någon användning för det. T ex textilslöjden, två lärare som har jobbat här länge använder inte biblioteket. Å andra sidan hade vi en lärarkandidat som skulle bli textillärare och hon hittade användningsområden för biblioteket. Alla ämnen kan ha nytta av biblioteket.

Astrid: En del är rädda för biblioteket. De känner sig inte hemma. Men det beror också på ämnet. Idrottsämnet har börjat utnyttja biblioteket en del på senare tid. Då gäller det att få in dem i biblioteket och visa vad som finns som skulle passa för dem. Jag har nog inte varit så duktig på att fråga dem som inte kommer hit.

Analys: Oavsett ämnestillhörighet är lärarna positivt inställda till skolbibliotekens existens men spridningen är stor i hur mycket och hur ofta man använder sig av skolbiblioteket i sin undervisning. De ämneskategorier som utnyttjar skolbiblioteket mest och oftast är svenska, samhällsorienterade ämnena och de naturorienterade ämnena vilket går i linje med Barstad et

al. (2007) forskningsrapport där norska och samfunnsfag var de som utnyttjade det bäst och mest. Översatt till svenska ämnen så stämmer det väl överens. Varför använder vissa lärare då inte biblioteket mer än vad de gör? Något exakt svar får vi inte men det verkar som det handlar om läraren som individ, vilket ämne och vilken typ av undervisning som denne använder sig av. Vilket intresse och vilken nytta man ser i skolbiblioteket verkar också kunna spela en viss roll liksom att lärarna är omedvetna om vilka resurser ett skolbibliotek faktiskt har. Lärarna eftersöker mer kunskap om vad skolbiblioteket har att erbjuda och vill ha denna information av skolans bibliotekarier samtidigt som skolans bibliotekarier erkänner att de skulle kunna vara tydligare och visa vad skolbiblioteket har att erbjuda. Detta borde kunna lösas enkelt genom att börja samtala med varandra. Eller är man så upptagen med allt annat så tiden inte räcker till och detta prioriteras bort?

En del kommentarer tyder på att yngre lärare utnyttjar skolbiblioteket mer än äldre lärare som blivit bekväma och använder sig av samma upplägg på lektioner år efter år likväl som de inte har ett nytänkande i alla avseenden. Lärarna skulle gärna se mer att biblioteket och bibliotekariens kompetens användes till bokprat, i linje med vad Nilsson (1998) uppger, för att skapa nyfikenhet och lust till att läsa. En lärare eftersöker klassuppsättningar av en och samma titel för att kunna ägna sig åt olika diskussioner och menar att det är mer utvecklande och ger en annan dimension än traditionell nöjesläsning. Johannesson (2009) är av den uppfattningen att bokläsningen måste sättas mer i centrum och diskuteras för att öka vår förmåga till att tolka texter och läsa på djupet. Detta uppnås genom att läsa gemensam litteratur, menar Johannesson.

Lärarna använder skolbiblioteket till det som vi kanske mest associerar med användandet av ett skolbibliotek, nämligen låna skönlitteratur, hitta fakta och till viss del användas som arbetsplats. Mest används skolbiblioteket till skolarbete men även för egna nöjets skull – läsa tidningar och låna böcker till sig själv. Bibliotekarien verkar inte vara delaktig mer än att plocka fram material och hjälpa till att ge förslag och information. Då biblioteken är dåligt utrustade med datorer så faller det sig naturligt att informationssökning och så vidare sker mest i bokform. Skolbibliotek 1 har dock en datasal belägen vägg i vägg men den utnyttjas dåligt i samband med informationssökning eller dylikt. Den digitala informationssökningen anses av vissa vara den som gäller och att söka fakta i bokform är förlegat. Trots det är det dominerande användandet av skolbiblioteket genom så kallade temalådor, där faktaböcker är insamlade om ett visst ämne. Informationssökning digitalt sker mer i klassrummet eller i datasal och kopplas överlag inte med skolbibliotekets användande.

7.2 Undersökande arbetssätt

Lärare använder skolbiblioteken på olika sätt men om vi bortser från skönlitteraturen så återstår informationssökning i böcker och digital informationssökning. Undersökande arbetssätt och den nuvarande läroplanen är tätt sammanknutna. Likaså är det intressant hur vår kommande läroplan kommer att behandla de digitala redskapen då våra grannländers (Danmark och Norge) nya läroplaner har ett starkt fokus på dessa. Hur uppfattar lärare och skolans bibliotekarier vad ett undersökande arbetssätt är och hur hör det ihop med skolbiblioteket? Vad har de för uppfattningar om informationssökning och IKT?

Ett undersökande arbetssätt upplevs vara att man som elev söker sin kunskap i flertalet källor, värderar, sorterar och kritiskt granskar dem för att sedan redovisa resultatet. Eleven ska kunna formulera sina frågor de vill ha svar på och producera något, inte reproducera. Eleverna måste

få hjälp med att formulera sina frågor då dem ofta upplevs vida och ostrukturerade. Källor man använder sig av kan vara allt från bibliotek och Internet till intervjuer. Undersökande arbetssätt uppfattas också vara ett onödigt arbetssätt som inte ger något och används vind för våg utan struktur likt det Welander (2006) beskriver som att bara ”göra” och att förmedlingspedagogik i stil med ”se-höra-göra” är att föredra.

Erika: Eget arbete kan ju vara också att man söker olika fakta eller olika källor, man kan använda sig utav nätet eller biblioteket eller olika intervjuer med folk hemma eller sådär. Att man söker olika källor och försöker förhålla sig kritisk till det. Och det där är ju supersvårt men det är också ganska intressant. Men undersökande undervisning kan ju också vara att man jobbar som det där med rollspel och att man hittar olika tidsperspektiv och går in i olika roller. Det kan jobba med och bilder att man går in i, vilken person är du i den här bilden, en historisk bild till exempel, kan jag tänka mig.

Linda: Ett undersökande arbetssätt skulle kunna vara hur du ska få eleverna att ställa frågor. Att dem ställer frågor utifrån vad dem vill ha reda på. För mig är det ett undersökande arbetssätt. Och att man sen lär sig hur ska vi sen ta reda på det här. Och så får man ett batteri med undersökningsmetoder, att intervju kan vara ett sätt, att söka fakta där är ett sätt. Så ska man på ett ganska tidigt stadium skriva frågeställning, det här ska jag ta reda på, dem här frågorna vill jag ha svar på och att man sen jobbar ensam eller i grupp kring det. Att lära sig att inte bara skriva av och reproducera utan producera. Jag vill ha era [elevernas] frågor. Jag vill att ni först ställer frågorna. För att lära sig att hitta information, det här med översiktsläsning och kunna hitta sök och läsa och så vidare. Det handlar mycket om att man vet vad man ska titta efter. Att man inte bara tar en text och återger den utan vad är det jag ska leta efter. Så lotsar man dem fram i hur frågan kanske kan ställas om på ett annat sätt eller så. Och vissa elever upplever jag, de skriver väldigt begränsade frågor.

Stina: Det tycker jag är lite överskattat. För det är ändå jag som kan, förhoppningsvis, mycket. Det har jag ju märkt under mina år. Det som går allra bäst hem i dem allra flesta klasserna, det är när jag antecknar på tavlan, berättar saker och ting. Det tycker de allra flesta är det bästa sättet att lära sig på.

Olof: När man har ett undersökande arbetssätt finns det lexikon och databaser. Eleverna letar och kopierar, klipper och klistrar. Ibland undrar man vart det leder. Lär de sig läsa på och besvara frågor på det sättet?

Man utgår från en fråga som eleven får. Sen söker eleven fakta, bearbetar och jämför olika källor. Ofta är det någon form av redovisning efteråt. Det är mindre och mindre rena läromedel. Jakt på fakta sker genom datorn, uppslagsböcker och andra böcker.

Astrid: Först tar man reda på vad man ska ta reda på, vad man ska ta fram. Ofta får man frågan ”Har du något om...!” Och så kommer det ett jätteområde. Man får hjälpa till att göra det mindre. Läraren borde hjälpa till att formulera frågorna. Hjälpa eleven att ringa in.

Man ska ha flera källor för att det ska kallas undersökande. Och när eleverna söker på nätet måste man prata med dem om att kolla, kolla källan. Ibland tycker jag att det inte är riktigt väl förberett. Jag tycker att läraren ska följa med. Jag vet ju inte vad arbetet går ut på. Det är svårt att plocka fram rätt material. Fast jag tycker det ska vara bättre förberett. Men eleverna är ju också i den åldern att de kanske inte lyssnar ordentligt.

Några av lärarna kommer in på problembaserat lärande (PBL) när vi pratar om undersökande arbetssätt. De har hört talas om PBL men det är inget som direkt existerar i deras undervisning. När det kommer till att förklara PBL är uppfattningen att man utgår från ett

problem där det gäller att hitta information för att lösa problemet. En lärare har bättre koll på vad PBL innebär, utifrån Egidius (1999) beskrivning om problembaserat lärande och menar att det hör hemma på högskolor och universitet.

Stina: Alltså på högstadiet kan man inte ha det för man kan inte ha de där små grupperna. Man får ju som det heter nu förtiden ett "case". Sedan ska man ju sitta i smågrupper. Tonåringar har inte tillräckligt intresse för att prata om de sakerna om de får sitta själva i ett rum. Då måste det ju vara en vuxen med. Alltid pratar man ju andra saker. Jag tror mer att det är för högskolenivå faktiskt. Där man har ännu större ansvar för sina studier.

Linda: Problembaserat lärande, det är att man har ett problem som man så att säga ska komma till bukt med och då gäller det att hitta strategier och hitta information för att lösa det här problemet man har då. Min utbildning gick inte in på PBL. Jag har inte fått någon utbildning i exakt vad det innebär. Men det är väl lite Dewey och lite allt möjligt som är inbakat i det där PBL tror jag, eller inte? [skratt] Jag vet inte, du kan berätta för mig. Det är lite modeord också.

Uppfattningen är enig att om att undersökande arbetssätt och skolbibliotek hör ihop. För att ett undersökande arbetssätt ska ge något behövs flera olika källor, där faktaaliteratur, uppslagsverk i bokform och olika tidsskrifter ses som viktiga förutom vad de digitala redskapen kan erbjuda. Det skolämne som har mest att hämta verkar vara inom de samhällsorienterade ämnena då det framhålls som passande för ett undersökande arbetssätt. Likaså framhålls att alla ämnen inte är ämnade för ett undersökande arbetssätt. På samma sätt som ett undersökande arbetssätt inte passar alla ämnen så passar det heller inte alla elever.

Olle: Undersökande arbetssätt skulle ju kunna vara att eleverna då går ner till bibliotekarien. Först söker de själv kanske om de är duktiga på det eller så går de till bibliotekarien och sen får de tips hur de kan hitta då, kanske bra websida som är hyfsat kontrollerade och inte bara går till Wikipedia som är lättillgängligt. Han kan hitta tidningsartiklar, hitta böcker, hitta filmer till och med. Och nu i och med den streamade filmen kan man ju gå in och söka där och titta på filmsnuttar som har med området att göra. Där har ju bibliotekarien en stor uppgift också.

Linda: Jag tror det är viktigt att dem vet att dem har en variation i sina källor. Och det har jag pratat om att det är jättebra att ha. Visst, Internet i all ära, men att man också kan och vet hur man går in i ett bibliotek, var hittar jag vad och så vidare, hur slår jag, hur hittar jag. För mig är det självklart att biblioteket har en funktion där.

Stina: Här finns ju möjligheter att ha undersökande verksamheter om man har ett aktuellt och modernt bibliotek. I samhällskunskap kan jag tänka mig [att ett undersökande arbetssätt är mer lämpat]. Det kanske inte är riktiga fakta där utan det är mer uppfattningar och ... Men biologi och kemi är ju mer faktabaserad.

Erik: Det är en förutsättning. Undersökande arbetssätt förutsätter att det finns ett bibliotek. Ett undersökande arbetssätt kräver att man söker i flera källor. Inte bara läroboken men jag tycker att man ska använda den så långt man kan. Lärarna gör ett val. Alla ämnen passar sig inte för ett undersökande arbetssätt. Det går inte alltid – ett undersökande arbetssätt är svårt för svaga elever. Jag tror inte på att bara köra ett undersökande arbetssätt. Det blir för tufft för en del elever.

När det gäller själva informationssökningen i allmänhet poängteras vikten av att kunna värdera, sovra och vara källkritisk. Informationssökning via Internet är inte så fruktbart. Mycket av informationen är svår att förstå och eleverna har svårt att veta vad de ska välja för sidor att hämta informationen ifrån. Vilka sidor ger bra och rätt information av alla träffar de får när de söker. De sidor som används mest av eleverna i sin sökning efter information verkar vara Wikipedia och Google. Eleverna, liksom vi vuxna, har en tendens att försvinna i detta hav av information och bara klicka sig vidare utan vare sig mening eller mål. Eleverna anser biblioteket vara en senväg till information och Internet en genväg, men det förhåller sig snarare tvärtom då de har svårt att hitta rätt och bra information på Internet. Förutom Internet med alla typer av sidor nämns strömmad film i form av SVT-plat och AV-media. Textbegreppet har vidgats från bokformat till filmformat. Datorspelens påverkan på elevernas engelska nämns också i positiv bemärkelse. Lärarna är de som står för ansvaret med datorerna och allt vad det innebär och skolans bibliotekarier står mer för hur man traditionellt hittar information i ett bibliotek.

Linda: För att lära sig att hitta information, det här med översiktsläsning och kunna hitta sök och läsa och så vidare. Det handlar mycket om att man vet vad man ska titta efter.

Petra: Man måste lära dem att söka information, att vara kritiska källkritiska först. Textbegreppet utvecklas ju hela tiden. Nu säger man ju att film och tv och sånt kan också vara, istället för läsning, att det är... Det är ju ganska häftigt att man nu tycker att det är okej att visa film i skolan. Innan har man ju då tyckt att vi ska läsa bok istället. Nu försöker man ju göra både och. Och det tycker jag är bra, då hamnar man närmare eleven för dem är ju hela tiden snäppet före oss. Vi får se om vi tar med de här CS (Counter Strike) och WoW (World of Warcraft) och de här sen. De kan man ju använda i engelskan säkert. [Elevernas engelska] är ju bättre. Helt plötsligt har vi ett gäng med killar som inte jobbar med engelskan hemma som helt plötsligt är ganska duktiga för att de spelar dataspel. De kan ju sitta och prata med någon från Polen liksom när de spelar det där och då får de ju, då pratar de ju engelska.

Erika: Men jag har börjat mer med projektorn och det här med SVT-play tycker jag är helt fantastiskt att man kan ha lite aktuella saker där utan att använda det här traditionella skolmaterialet. Möjligheterna är att det finns ju det mesta, finns ju där [på nätet]. Nackdelarna är ju att det är svårt att ge bra länkar var dem kan söka fakta någonstans och svårt för dem att sälla vad som är bra fakta. Det första dem gör att jag måste ha en dator och så ska dem gå in på Wikipedia eller någon annan sökmotor. Det finns ingenting om USA. Och det är ju rätt så lustigt för den kommentaren har jag verkligen fått – Det finns ingenting om USA. Men att det kunde bli mer naturligt att gå till biblioteket och kolla. Det är likadant med sökmotorer på nätet och så att våra elever skulle behöva... det skulle behöva ligga nästan som ett eget ämne för frågan är vilket ämne ligger det i.

Ester: Internet är ju jättebra men inte så bra för våra elever eftersom de inte riktigt kan hantera all den informationen. Det kan vi väl inte själva heller, vi försvinner väl bort där i timal, så man bara klickar sig vidare och så har tiden gått. Det mesta du hittar på nätet är ju alldeles för svårt.

Petter: Biblioteket, för många ungdomar, är ju inte en genväg till kunskapen det är snarare en senväg, fast jag och många andra vet att det oftast inte är så. För att på Internet, dem kan inte sovra bland [alla] träffar. Dem kan inte hitta det som är bra utan dem kan lämna dem tiotusen träffarna dem har fått i ett sökområde och tycka att dem inte har hittat någonting. Men det är ändå inget alternativ, kan dem tycka, att gå till biblioteket för det är inte kul. Det är inte roligt med böcker, fast det blir mycket mer konkret.

Olof: Jag tipsar om nya användbara hemsidor. Och jag får tips av lärarna. Det är lärarna som visar datorer. Det finns en dator i varje klassrum och i datasalen.

Astrid: Eleverna söker på Google och får så många träffar att de storknar och ger upp. Vi är bättre att sovra och gallra genom att ställa frågor. Lärarna undervisar i sökningen på datorer. Biblioteksfolket undervisar i sökning i bibliotekskatalogen och bibliotekets material. Vi har en introduktion i helklass och två halvklasslektioner för varje klass, två 40-minuterslektioner, vi orienterar om hur man hittar och hur böckerna står i hyllorna och bibliotekskatalogen och liknande.

Analys: Vi ville ge begreppet undersökande arbetssätt en väldigt vid betydelse och ser man till de uppfattningar som råder om vad begreppet innebär så får man en stor spridning. Allt från en väldigt grundläggande nivå där det handlar om att svara på en fråga genom att leta fram svaret i någon källa till ett mer komplext förfaringssätt där eleven själv ska formulera frågan och sedan använda färdigheterna att ha textöverblick, sortera, sovra, värdera, kritiskt granska och analysera informationen och sedan lära sig producera inte reproducera. Detta mer komplexa förfaringssätt är i enlighet med vad Nilsson (1998) och Sjöstrand (1997) beskriver om ett undersökande arbetssätt.

Skolans bibliotekarier är av den uppfattningen att det är reproduktion som de flesta elever ägnar sig åt och att dessa elever inte har ägnat tid åt att egentligen tänka efter vad de vill ha reda på. Lärarna poängterar dock att de försöker arbeta utifrån det mer komplexa förfaringssättet där produktion är målet. En förklaring som ges till varför uppfattningarna går isär är att eleverna kanske inte lyssnar tillräckligt på lärarnas instruktioner liksom att en del elever inte äger förmågan att arbeta utifrån detta arbetssätt. Vi är av den uppfattningen att det finns de lärare som lättvindigt släpper iväg sina elever vind för våg att söka efter information och de som försöker att använda ett mer utmanande sätt. Beroende på vilken nivå man tolkar att eleverna ska kunna värdera, kritiskt granska, analysera och så vidare så är det mer eller mindre genomförbart att använda sig av ett mer komplext förfaringssätt av undersökande arbetssätt på högstadiet. Säljö (2009) beskriver att det inte är intressant med att återge någon annans svar och att lärandet blir en fråga om tolkning och formulerandet av svar utifrån en fråga. Kraven som ställs på eleven när det gäller denna komplexa undersökande aktivitet är väldigt höga. Utifrån Säljös beskrivning känns vårt antagande än mer riktigt. Andra beskrivningar av vad undersökande arbetssätt kan vara är att eleverna får arbeta med rollspel och söka efter information för att lära sig rollen, föreställa sig någon person i en historisk bild och söka efter information som lättare möjliggör detta eller att sätta sig in i en tidsepok för att kunna förstå varför en författare agerade och skrev på det sättet som den gjorde.

Welander (2006) beskriver att den ursprungliga formen av PBL (jmf Egidius 1999) har förvanskats till något enklare förfarande av ett undersökande arbetssätt och det kanske inte är så lustigt då de informanter som kommer in på ämnet PBL inte kan berätta vad det innebär eller beskriver det som någon form av undersökande arbetssätt. De har dock alla hört talats om PBL. En av informanterna beskriver PBL väldigt likt Egidius beskrivning och menar på att PBL bara är något som hör universitetsvärlden till och förekommer inte på högstadiet. Detta innebär att termen undersökande arbetssätt är att föredra då den rymmer mer än begreppet PBL som många hört talats om men ingen riktigt vet vad det är.

Undersökande arbetssätt och skolbibliotek anses av alla att de är tätt förknippade med varandra. En av skolans bibliotekarier beskriver det som en förutsättning då variation av källor krävs för ett undersökande arbetssätt. Det av skolans ämnen som verkar ha mest att

hämta utifrån undersökande arbetssätt och skolbiblioteket är de samhällsorienterande ämnena. Förklaringar ges i stil med att där arbetar man mycket med uppfattningar och inte lika mycket med fakta, som läraren anser sig göra i biologi och kemi. Det upplevs också enklare att arbeta mer undersökande i "SO:n" än i exempelvis engelskan, som en annan lärare beskriver det. Det finns uppfattningar som tyder på att äldre lärare i mindre utsträckning använder sig av skolbiblioteket än de yngre och verkar köra på i gamla hjulspår. En möjlig förklaring skulle kunna vara att det sammanfaller sig så att ett undersökande arbetssätt inte passar deras ämnen. Men det verkar som att det inte är riktigt sant då yngre lärare i samma ämne har hittat användning för skolbiblioteket i sin undervisning. Detta talar för, som några är inne på, att det är individen, läraren, i sig och lärarens intresse det beror på. Inte vilket ämne läraren undervisar i eller hur mycket han eller hon anser sig kunna använda sig av skolbiblioteket. Fantasin sätter gränserna. Även om vissa av både lärare och skolans bibliotekarier är av åsikten att det undersökande arbetssättet inte är för alla ämnen. Likt Nilsson (1998) beskriver att den idealiske läraren använder sig av både förmedlingspedagogik och undersökande arbetssätt kommenterar en av skolans bibliotekarier att denne inte tror på att bara använda ett undersökande arbetssätt. Det tror inte vi heller. Ser man till att elever har olika inlärningsstilar så vore det förödande att bara använda sig av ett enda undervisningssätt anser vi. Vidare är det nog så att man i vissa ämnen lättare kan arbeta undersökande, utnyttja skolbiblioteket och använda IKT men att kategoriskt säga nej till dess medverkan i något avseende i sitt ämne tror vi inte på.

Det framkommer att eleverna bör tränas i informationssökning, likt bland annat Nilsson (1998) och Welander (2006) påpekar, och att det bör finnas som ett eget ämne. Ett skäl som anges av våra informanter är att informationssökningen ingår i så många ämnen att det blir svårt att avgöra till vilket ämne det tillhör. Huruvida informationssökningen skall integreras eller inte har vi sett att det finns olika åsikter om bland forskarna. En nackdel som kan tänkas är att om informationssökningen integreras utan att lärarna samarbetar och arbetar fram en slags mall finns risk att lärarna gör olika och eleverna blir rådvilla hur de ska tänka och gå till väga. Fördelen är att schemat inte behöver utökas med ytterligare ett ämne. En fördel med informationssökning som eget "ämne" är att alla elever får samma information. En nackdel är att eleverna inte ser nyttan då informationssökningen är kopplad till konstruerade uppgifter. Huruvida informationssökningen ska integreras eller inte låter vi vara osagt.

En sak är säker och det är att undervisning i informationsökning på Internet behövs, även om vi inte pratar om till exempel någon djupare utbildning i analyserandets värld. Eleverna upplevs ha svårt i att hantera den mängd träffar de får när de söker och vet inte var de ska börja. Eleverna kan inte värdera vilka träffar som är bra och tillräckligt relevanta. Likt Carr (2008) beskriver att man tenderar att surfa på ytan och skumma igenom det mesta utan att göra djupdykningar så verkar det stämma in på vad eleverna gör när de ska söka efter något på Internet. En av lärarna påpekar att det i allra högsta grad gäller oss vuxna med och att vi försvinner timtals i planlöst surfande. Informationssökning via Internet är idag alltså inte fruktbart för många även om de allra flesta elever verkar se Internet som en genväg till kunskap. Det kan den dock vara om man lär sig hantera informationssökningen och mängden information rätt.

Förutom informationssökning på Internet och olika presentationer (som görs via datorn) så verkar IKT vara ganska lite involverat i undervisningen. Det som används är strömmad film från exempelvis AV-media och SVT-play där man använder projektor för att visa detta. Tv och film har blivit mer accepterat då textbegreppet utvecklats från bokform till andra medier. Intressant att notera är att en lärare märkt att elevernas datorspelande har förbättrat deras

engelska då de sitter uppkopplade online på fritiden och spelar exempelvis WoW eller CS. Förutom att det mesta är på engelska i textväg så spelar eleverna mot andra personer runt om i världen där de kommunicerar med varandra på engelska via mikrofon vilket ”tvingar” dem att träna sin verbala förmåga. Säljö (2009) påpekar att vi i skolan står i en brytningstid och att skolan måste lära sig hantera konsekvenserna som den nya tekniken medför. Tekniken utvecklas snabbt och skapar olika virtuella miljöer. Lärarna står för ansvaret för arbete med datorerna i vår undersökning. Skolor idag ligger olika långt framme beroende på vad lärarna tar till sig och ser vad de kan göra med denna nya teknik anser vi. Exempelvis finns en skola i Borås som använder sig av bloggen som redskap när de arbetar med skönlitteratur där bland annat läraren och författaren står för responsen. Läraren Cecilia Ericstam tror att: kunna hantera de digitala medierna kommer att bli en nyckelkompetens i framtiden¹. En skola i Falkenberg använder sig mycket av Internet och ett exempel är en diskussion i samhällskunskap som förs om morgonens viktigaste händelser, globalt som lokalt. Läraren Odd Borg poängterar dock att det kan finnas en övertro till att man kan ha datorn och Internet till allt².

7.3 Skolbibliotekets roll och dess miljö

För att ett skolbibliotek ska fungera ställs vissa krav på lokaler, media, bemanning och öppethållande. Att detta är viktigt påtalas av nästa alla våra informanter. Enligt Limberg (2003) har skolbiblioteket fyra viktiga dimensioner: läsning och litteratur, undervisning i informationssökning, elevernas egen informationssökning och som arbetsplats. Det ska då också utformas för att rymma dessa dimensioner. Limberg citerar Dressman. I anslutning till honom ser hon klassrummet som en plats där lärande sker genom arbete, biblioteket en plats för lärande genom lust. Detta är att tolka skola och bibliotek som två olika kulturer, och det kommer att påverka hur alla berörda tolkar rummens funktioner (Limberg 2003, s.77-78). Nilsson (1998) för fram några nyckelord för ett fungerande skolbibliotek: ett gott klimat, trygghet och ansvarstagande.

Signe: Jag tycker ju att biblioteket är väldigt viktigt. Jag vill att de i första hand ska kunna använda sig av böcker, ta fakta ur böcker, i stället för att sitta vid datorer och plocka därifrån. Det är så lätt man kommer in på ett färdigt arbete och så tar man en liten klick här, en liten klick där och så sätter man ihop någonting och det gör man inte på samma sätt om man har böcker. Då krävs det att man måste plocka emellan så jag tycker det är viktigt. Det är jätteviktigt, och jag tycker att vi har en bra avdelning med ungdomsböcker också, inte bara referensdelen alltså.

Olof: Några krav på skolbiblioteket: En stimulerande miljö, Centralt läge – jag centralt nära skolans entré – jag kunde ha fått större bibliotek vid ombyggnaden av skolan men då hade läget blivit sämre (gärna också nära cafeteria). Tillgänglighet är viktigt – biblioteket är tillgängligt även utan personal – caféet har lite tillsyn. Det skulle vara bra med personal hela skoldagen.

Petter: Min uppfattning är att biblioteket har en väldigt central roll. Jag kan bara svara på min egen klass och hur de utnyttjar det, och jag vet att det är väldigt många som sitter där borta och jobbar och använder uppslagsverk och annat. Det är väldigt sällan som

¹ Arevik, Niklas (2009). Blogg om litteratur tänder Boråselever. I *Lärarnas tidning*. Årg. 20, h. 7, s. 28-29.

² Sundström, Ulrika (2009). Ett klick från världen. I *Lärarnas tidning*. Årg. 20, h. 6, s. 24-28.

biblioteket är tomt. Om man inte är där för böckernas skull så kan man vara där för arbetsron. Det är liksom en liten oas i skolan på något sätt.

Astrid: Och så är det viktigt med ordning, ett välskött bibliotek. Jag ställer tillbaka stolar och snyggar till i hyllorna. Jag inbillar mig att alla trivs bättre när det är snyggt.

Både Bibliotekslagen och Unescos skolbiblioteksdocument framhåller att skolbiblioteket ska stimulera till läsning. Limberg (2003) ser det som en av bibliotekets fyra dimensioner. Även våra informanter betonar denna uppgift för skolbiblioteket. Flera informanter framhåller skolbiblioteket som en miljö att vistas i, en plats för samvaro och en plats där man kan få lugn och ro.

Signe: Det är jätteviktigt och jag tycker att vi har en bra avdelning med ungdomsböcker också, inte bara referensdelen så att säga.

Ester: Jag skulle kunna ju tänka mig ett lite mer uppsökande skolbibliotek som till exempel det där med pojkars läsning, kanske hitta böcker som passar killarna lite bättre. Man behöver inte alltid utgå ifrån att killarna vill ha mysterier och sport utan visa på lite annat. Det ligger ett stort ansvar på svenskläraren här att hitta litteratur och vara väldigt ajour. Så det skulle ju en skolbibliotekarie definitivt kunna vara mer uppsökande. Kanske ha bokprat i klasser och presentera nya böcker.

Olle: Ja studiero och det är viktigt. Han [skolbibliotekarien] håller ju ordning på ungarna när de är där, att det inte blir en lekstuga och inte en spelstuga heller. Utan där ska man kunna sitta och arbeta utan att bli störd.

Hur kan skolbiblioteken utvecklas om möjligheten ges? Idéerna är lite olika men några informanter hämtar inspiration från stadens gymnasiebibliotek som är relativt nytt och stort med många funktioner. Utav många önskas en avskild del med till exempel en läshörna och en del för arbete, gärna med platser för enskilt arbete och inte bara större bord för grupper eller dylikt.

Ester: Då skulle det se ut som gymnasiet bibliotek där de har en liten amfiteater där man kan ha bokprat till exempel, där de har skönlitteratur och mycket facklitteratur, de har små arbetsstationer för eleverna med datorer, de har bord, stolar där man kan sitta och arbeta, de har ett litet tidningsrum där man kan sitta och läsa, de har många små öar i biblioteket där de olika komponenterna finns. Men det är ett riktigt bra skolbibliotek.

Astrid: [ger sin vision av ett riktigt bra skolbibliotek] En faktadel – en läsdel med arbetsbord och stolar. En skönlitterär del – läshörna för att läsa och njuta. En arbetsdel att jobba i. Det behövs kopiator, möjligheter att klippa och klistra. Delarna ska vara avskilda från varandra så att man inte stör.

Astrid säger också med övertygelse: Ett bra skolbibliotek kräver bemanning.

Analys: Våra informanter är överens om att skolbiblioteket är viktigt. Man kan urskilja tre roller som ett skolbibliotek ska ha. Det ska finnas en faktadel som tillåter eleverna att arbeta i biblioteket och som möjliggör ett undersökande arbetssätt. Där ska finnas uppslagsverk, datorer och annan utrustning. Faktaböcker behövs som komplement till Internet. Eleverna är inte alltid mogna att sovra bland alla träffarna eller att bedöma sanningshalt och relevans i det

de får fram där. Andra vänder på det och ser Internet som komplement till faktaböckerna med ungefär samma motivering.

Det ska finnas en skönlitterär del med ett rikligt urval av ungdomsböcker. Det finns en medvetenhet om läsningens betydelse för spåkutveckling och läsutveckling. Man ser detta som en förutsättning för att tillgodogöra sig andra texter, till exempel facklitteratur och som grund för inläring av andra språk. Skönlitteraturen förmedlar dessutom upplevelser som man inte kommer åt på annat sätt. Eftersom läsförmågan varierar mycket är det ett krav att man har litteratur av olika svårighetsgrad.

Alla media ska vara aktuella och fräscha. Ett slitet och trasigt mediabestånd inspirerar inte till användning. Det finns en spänning mellan dem som vill ha bibliotekets media utspridda i skolan och ha dem i omedelbar anslutning till undervisningen och andra som vill koncentrera dem till biblioteket för att få till ett rikare mediabestånd, få överblick och ge alla möjlighet att utnyttja det. Enligt henne kan detta tyda på lika undervisningskulturer. (Limberg 2003, s.37-38) I vår undersökning framkommer en liknande skildring. På den ena skolan finns en hel del media utplacerade på de olika ämnena. På den andra skolan bidrar de olika ämnena med en del av läromedelsanslaget till inköp av media.

Några av våra informanter uppmärksammar bibliotekets sociala roll. En av lärarna beskriver att skolbiblioteket är ett ställe där ungdomarna kan samlas, träffa kamrater, utbyta tankar och koppla av.

Ordning och reda i biblioteket är ”ett måste”. Man ska hitta det man söker, kunna arbeta eller läsa i lugn och ro och känna trivsel. Biblioteket måste vara bemannat. Ett obemannat bibliotek blir lätt stökigt och otrivsamt. Men främst ska personalen finnas där för att hjälpa lärare och elever att hitta det de söker och ge rekommendationer om böcker. Många informanter anser att deras bibliotek har för låg bemanning och att de därför inte alltid kan få den hjälp de behöver. Några lärare efterlyser bokprat och bokpresentationer vid biblioteksbesök och i klasserna. Av erfarenhet vet vi som skriver detta att bokprat och bokpresentationer av bibliotekarier, lärare, kompisar eller allra bäst av en författare är det effektivaste sättet att locka till läsning.

Det råder delade meningar om hur viktigt ett centralt läge är för skolbiblioteket. En del anser att tillgängligheten kräver att biblioteket har ett centralt läge. Det är enkelt för alla att ta sig dit och man kan lättare slinka in oplanerat. Andra menar att en mera avlägsen placering är bättre. Framförallt får biblioteket då ett ostört och lugnt läge. En mer avlägsen placering kan också ge möjlighet att få större bibliotekslokaler, vilket många efterlyser. Någon menar att man lägger biblioteket vid entrén bara för att ge det högre status. Vi tycker oss se en skillnad här mellan skolans bibliotekarier och lärarna, där skolan bibliotekarier starkare betonar det centrala läget, som de menar gör att biblioteket kommer att utnyttjas bättre.

Vi blev förvånade över att vi fick så få konkreta förslag när vi pratade om skolbiblioteket i framtiden. Större lokaler med avskilda delar för de olika funktioner som ska rymmas i biblioteket var det önskemål som flest framförde. Detta skulle göra det möjligt att utnyttja biblioteket på ett effektivare sätt. Mer bibliotekarietid framfördes som ett annat önskemål. Det händer alltför ofta att biblioteket är obemannat när lärare eller elever behöver hjälp. Det ska finnas bemanning under hela skoldagen, anser informanterna. En av de undersökta skolorna har bemanning ca fem timmar per dag och där är lärarna ganska nöjda i detta avseende. Mer bibliotekarietid skulle också användas till bokprat och bokpresentationer. Men då krävs en

reguljär ökning av arbetstiden eftersom detta arbetssätt kräver tid för ganska omfattande förberedelser.

Det framgår att olika ämnen ger skolbiblioteket olika roll. Biblioteket används mest av svenska, samhällsorienterade och naturorienterade ämnen. Bildämnet utnyttjar flitigt konstillitteraturen. I och med att idrottsämnet fått en inriktning mot hälsa har även idrottslärarna börjat använda skolbiblioteket i sitt ämne. Praktiska ämnen som slöjd är däremot inga stora användare även om vi fick ett exempel på att en blivande textillärare hittat flera sätt att utnyttja biblioteket. Vi frågar oss också om äldre och yngre lärare ser olika på skolbibliotekets roll. Vårt material är litet men vi tycker oss finna en viss tendens att yngre lärare är mer villiga att pröva nya arbetssätt och därför också ser flera användningsområden för skolbiblioteket.

7.4 Skolans bibliotekariers roll

Limberg (2003) talar i sin bok *Skolbibliotekets pedagogiska roll* om skolbibliotekets dubbla funktioner, den kunskapsförmedlande och den litteraturpedagogiska. I våra intervjuer ser vi tydligt att lärarna förväntar sig att skolans bibliotekarie ska vägleda eleverna när de söker fakta i biblioteket men också kunna hjälpa eleverna att hitta skönlitterära böcker som passar eleven i fråga om både innehåll och svårighetsgrad. En av våra informanter pekar på en tredje roll som hon anser betydelsefull, den sociala eller kurativa, som hon kallar dem

Petter: Ja min uppfattning om deras roll är att den är väldigt serviceinriktad. De servar oss ganska bra eller väldigt bra. Alltså i temaarbeten har de olika korgar som de kan plocka ihop med all tänkbar litteratur [...] De är väldigt tillgängliga och måna om att hjälpa.

Signe: Få tips om vilka böcker ska du använda i just det ämnesområdet. Få någon sådan här temakorg eller någonting sånt där. Då har du faktaböckerna framtagna från början och sedan kan du komplettera med uppslagsverk och nätet.

Olof: Jag hoppas lärarna är nöjda. De kommer till mig och letar inte så ofta själva. [...] Lärare lägger ofta lappar med önskemål i mitt postfack. Eleverna kommer oftast till biblioteket när de vill ha något.

Linda: Jag tycker hans roll är att vägleda elever som kommer till honom, som kommer in i biblioteket. Att kunna vägleda dem i sitt bokval. För det tycker jag är själva hans kompetens, hans grundkompetens måste vara att: Vad gillar du för böcker? Kunna ställa den frågan till en elev och utifrån det svar han får kunna säga: Då passar den här dig och du skulle kunna läsa det här [...]. Sen har han bokprat i alla sjuor, Vi har just varit på boksamtal. Och det tycker jag var jättebra. Det tyckte eleverna också. Kanske skulle man ha mer av det, mer sånt.

Erika: Det här bokprat, kallas det i årskurs sju tycker jag är en jättebra idé om man kan prata entusiastmerande inför eleverna, att man kan locka till bokprat. Det är ju superkul och bra. Och det skulle jag vilja ha mer hjälp med och det tycker jag verkligen ligger på en bibliotekarie.

Astrid: Jag får andra typer av kontakter. Kurativa. Eleverna kommer till mig och pratar när det inte är så många här – det är lättare att prata med mig om sånt man inte pratar med lärarna om. Astrid säger också längre fram i intervjun: Jag vill lära känna var och en, säga något personlig, visa att känner igen och vet något om eleven och behoven.

Analys: Det som framkommer i våra intervjuer stämmer bra med bibliotekarieroller som beskrivs i vår litteratur. Vi kan sammanfatta det som kunskapsförmedling och informationssökning respektive litteraturpedagogik och lässtimulans. En skillnad är att både Limberg (2002 och 2003) och Nilsson (1998, 2003 och 2007) ser det som en naturlig del av bibliotekariens roll att lära ut informationssökning på Internet och källkritik på samma sätt som han/hon lär ut detta i fråga om skolbibliotekets tidskrifter, faktaböcker och uppslagsverk. På våra skolor sköts denna undervisning av lärarna. Möjligen beror detta på att biblioteken inte är särskilt väl försedda med datorer men att båda skolorna har datasalar med större tillgång till datorer. Kühne (1993, s.233-234) menar däremot att det bästa är att lärarna lär ut bibliotekskunskap och informationssökning i anslutning till sina ämnen.

Våra iakttagelser stämmer också med det som Barstad (2007) funnit vid sin undersökning av norska skolor. Enligt Barstad utnyttjas inte skolbibliotekariens kompetens och bibliotekets resurser till fullo. Lärarna utnyttjar i första hand bibliotekarien till att hitta skönlitteratur. Utbildning i informationssökning har ofta överlåtits på datalärarna. Barstad konstaterar som vi att biblioteket används som mötesplats.

På en av skolorna förmedlas facklitteraturen till olika arbetsområden i så kallade temalådor. Dessa är mycket uppskattade för att de underlättar arbetet. De är skraddarsydda för ett visst tema och innehåller litteratur i lagom mängd och av rätt svårighetsgrad. Naturligtvis kompletteras med fakta från uppslagsverk och Internet men vi undrar om temalådorna inte i viss utsträckning strider mot grundtanken med ett undersökande arbetssätt. På skolan har man under hand dragit in lärarna mera i arbetet med att sammanställa lådorna och det är ett steg i rätt riktning men fortfarande inte ett undersökande arbetssätt på en högre nivå. På den andra skolan förmedlas en hel del litteratur genom att bibliotekarien föremedlar från stadsbiblioteket. Det förekommer också att elever från skolan går till stadsbiblioteket och söker litteratur tillsammans med lärare eller skolans bibliotekarie.

Det verkar som om både lärare och bibliotekspersonal lägger stor tonvikt på servicerollen, att få snabb och effektiv hjälp med att hitta materialet och mindre på den pedagogiska rollen.

Skolbiblioteken i Sverige (1999) tar upp ett antal faktorer som måste uppfyllas för ett fruktbart samarbete kring skolbiblioteket där lärares och skolans bibliotekariers roll båda kan utnyttjas. Det handlar om gemensam kompetensutveckling, gemensam undervisning i informationskunskap och gemensam strategi för hur skolbiblioteket ska integreras i undervisningen

I den litteratur vi har tagit del av framhålls att samarbete mellan bibliotekarie och lärare är nödvändigt för att integrera biblioteket i undervisningen, särskilt om man tillämpar ett undersökande arbetssätt. Limberg (2002, s.123-124) pekar på flera orsaker som hindrar att detta samarbete kommer till stånd: tidsbrist, schemaläggning utan flexibilitet gör det svårt att hitta tid för samplanering, korta arbetspass för eleverna och olika syn på kunskap och lärande. Bibliotekarien måste ha möjlighet att ta del i planeringen av arbetet.

Ytterligare ett par faktorer tas upp av Sundstedt & Wärnlund (2000). Lärare och bibliotekarie kan ha olika perspektiv på lärande. Bibliotekarien utgår ifrån att människor kommer till biblioteket av egen fri vilja och av eget intresse. Lärare och bibliotekarier tillhör olika verksamheter och kan också av denna anledning ha olika syn på lärande. Kommunikationen mellan dem kan komma att präglas av osäkerhet och bristande förståelse. Ytterligare en faktor som nämns är skolledningens inställning till samarbete.

Runevad & Tilander (2004, s.69-70) har undersökt hur lärare samarbetar i skolbiblioteket och då även tagit upp olika yrkesroller och synen på dessa. Lärarna är osäkra på vad de kan förvänta av bibliotekarien, eftersom hon har en otydlig roll. De efterlyser att bibliotekariens pedagogiska roll blir tydligare. Lärarna beskriver bibliotekariens roll som ordningsvakt, servitris, som lärare och som ensamvarg. Detta framkommer också i vårt material. Astrid berättat ju att hon ställer stolar på plats och snyggar till i hyllorna. Temalådorna är ett exempel på servitrisrollen. Och Erik ger ett exempel på rollen som ensamvarg: ”Som lärare har man kolleger, som skolans bibliotekarie är man ganska ensam i sin roll.” Ingen av våra informanter på biblioteken uttrycker att de har en lärarroll, men de undervisar regelbundet i bibliotekskunskap, en pedagogisk uppgift.

Bibliotekarien ser sin yrkesroll som att ha kompetens i att ha god kännedom om litteratur, främst skönlitteratur och god kunskap i informationssökning. Även personliga egenskaper som samarbetsvilja och vänlighet är en viktig kompetens. Flera av våra informanter har i intervjuerna uttryckt liknande uppfattningar.

Vad som framkommit från våra informanter styrks av en brittisk enkätundersökning från 1994 som citeras av Limberg (2002, s.46) visar på ”att skolbibliotekarien främst uppskattas för sin hjälpsamhet, stämningen och miljön i biblioteket, hjälp och handledning i biblioteket samt ett rikt bokbestånd. Detta visar inte på bibliotekarien som pedagog. Här framstår bibliotekarien främst som materialförsörjare och en som ordnar det trevligt i biblioteket, ett synsätt som flera andra försöker bryta upp och vidga.” Det verkar som om att rollen inte har förändrats nämnvärt under femton års tid, trots en väldig utveckling inom IKT. Skolans bibliotekarier har inte heller tagit tag i IKT-utvecklingen och dess integration i skolbiblioteket i någon större utsträckning utan överlåtit det till lärarna.

7.5 Sammanfattning

Skolbiblioteket har en viktig roll att spela i skolans värld och tre roller utkristalliserar: faktaroll – förmedla information via främst böcker men även IKT, skönlitterär roll – litteraturläsning, bokprat och boksamtal samt en social roll – umgänge och nöje. Lärarna använder skolbiblioteket i sin undervisning till att låna skönlitteratur, hitta fakta och som arbetsplats. Eleverna använder skolbiblioteket mest till skolarbete men även för egna nöjets skull. De flitigaste användarna av skolbiblioteket är de som undervisar i svenska, samhällsorienterade ämnen och de naturorienterade ämnen. De som undervisar i slöjdarterna och idrott och hälsa är de som upplevs använda sig av skolbiblioteket minst. Vårt material är litet men vi finner en viss tendens att yngre lärare är mer villiga att pröva nya arbetssätt och se flera användningsområden för skolbiblioteket. Skolbibliotek och undersökande arbetssätt anses vara tätt förknippade med varandra och en förutsättning då variation av källor krävs för ett undersökande arbetssätt

Ordning och reda i biblioteket är en förutsättning för att hitta det man söker, kunna arbeta eller läsa i lugn och ro och känna trivsel. Skolbiblioteket borde vara bemannat hela skoldagen. Ett obemannat bibliotek blir lätt stökigt och otrivsamt. Det råder delade meningar om hur viktigt ett centralt läge är för skolbiblioteket. Några menar att tillgängligheten kräver att biblioteket har ett centralt läge. Andra menar att en mera avlägsen placering är bättre. Framförallt får biblioteket då ett ostört och lugnt läge. Önskemål framkommer om att skolbibliotekets lokaler borde vara större så att man kan dela upp lokalen i olika delar. Dessa

delar ska vara avskilda så att de kan rymma skolbibliotekets olika roller och funktioner utan att de stör varandra.

De undersökta skolornas bibliotek är dåligt utrustade med datorer vilket medför att informationssökning och så vidare sker mest i bokform. Det dominerande användandet av skolbiblioteket på en av våra skolor, förutom skönlitteratur, sker genom så kallade temalådor där faktaböcker är insamlade om ett visst ämne. Informationssökning digitalt sker på båda skolorna mer i klassrummet eller i datasal och kopplas överlag inte med skolbibliotekets användande. Det är lärarna som står för ansvaret för arbete med datorerna i vår undersökning. Eleverna bör tränas i informationssökning på Internet. De upplevs ha svårt i att hantera den mängden träffar de får när de söker och vet inte var de ska börja. Internet kan bli en genväg om man lär sig hantera informationssökningen och mängden informationen rätt. Förutom informationssökning på Internet och olika presentationer är IKT ganska lite involverat i undervisningen. Några få exempel ges dock i form av AV-media och SVT-play.

Uppfattningen av begreppet undersökande arbetssätt har en stor variation. Det kan vara allt från att besvara en fråga till att pröva elevernas förmåga att ha textöverblick, sortera, sovra, värdera, kritiskt granska och analysera informationen och sedan lära sig producera inte reproducera. Skolans bibliotekariéer är av den uppfattningen att det är reproduktion som de flesta elever ägnar sig åt. Förklaringar till detta ges i form av att eleverna inte lyssnar tillräckligt på lärarnas instruktioner likväl som att en del elever inte äger förmågan eller mognaden att arbeta utifrån detta arbetssätt. Undersökande arbetssätt beskrivs också vara att man arbetar med rollspel, föreställer sig någon person i en historisk bild eller sätter sig in i en tidsepok för att förstå exempelvis samtida författare. Lärare och skolans bibliotekariéer påpekar att ett undersökande arbetssätt inte passar alla elever och inte heller alla ämnen.

Lärarna vill ha mer kunskap om vad skolbiblioteket har att erbjuda och skulle gärna se mer att skolbiblioteket innehåller klassuppsättningar av skönlitteratur för gruppdiskussioner och att bibliotekariéns kompetens används till bokprat och kortare bokpresentationer i klasserna.

Skolans bibliotekariéers roll är att ha god kännedom om litteratur, särskilt skönlitteratur och kunskap i informationssökning. Viktiga personliga egenskaper som en bibliotekarié bör ha är samarbetsvilja och vänlighet. En stor tonvikt läggs på servicerollen där bibliotekarién förutsätts vara snabb och effektiv i sin hjälp. Temalådorna är ett exempel på en serviceinriktad roll. Enligt vad vi kan finna läggs mindre tonvikt på den pedagogiska rollen. Ingen av våra informanter på biblioteken uttrycker att de har en lärarroll, men de undervisar regelbundet i bibliotekskunskap, en pedagogisk uppgift. Personalen ska finnas hela skoldagen för att hjälpa lärare och elever att hitta det de söker och ge rekommendationer om böcker. Skolans bibliotekariéer upplever sig ibland ensam i sin yrkesroll eftersom de är ensamma i sitt yrke på skolan. Rollen som skolans bibliotekarié tycks inte ha förändrats nämnvärt trots en väldig utveckling inom IKT.

8 Diskussion

8.1 Metoddiskussion

Den metod vi valt för att undersöka skolbibliotekets roll i undervisningen och vad lärare och skolans bibliotekarier anser om den är nog en korrekt metod. Alternativet skulle kunna vara en rent deskriptiv metod. Då vi ville undersöka uppfattningar så är en så kallad kvalitativ metod att föredra och i synnerhet fenomenografin som vilar på uppfattningar. Intervjuerna gav oss information som vi förmodligen inte hade fått fram på annat sätt. Att arbeta utifrån ett rent fenomenografiskt perspektiv har vi upplevt som svårt, dels med tanke på att vi från början var obekanta med förfaringssättet och skapandet av kategorier. Vi valde därför att ha en lite mer deskriptiv framtoning på vår metod. Det som vi upplever svårt med vår metod är att i våra intervjuer förhålla oss neutrala och inte påverka resultatet. Detta är något vi från början var medvetna om men i den aktuella intervjusituationen blir det annorlunda och det är svårt att förhålla sig neutral i alla lägen då informanten vill veta vad vi är ute efter. Då vi inte, enligt intervjuteknik och fenomenografi, får påverka utgången av "svaren" så upplever vi denna metod som svår. Om vi istället hade valt en rent deskriptiv metod så tror vi inte att det hade påverkat vårt resultat i någon annan riktning. Därför tror vi att vi har valt rätt metod för ändamålet.

8.2 Resultatdiskussion

Vårt syfte är att undersöka hur lärare och skolans bibliotekarier uppfattar skolbiblioteket och dess roll i undervisningen. Vi menar att intervjuerna har givit ett resultat i enlighet med vårt syftesformulering. Samtliga har en positiv syn på skolbiblioteket och tycker det är viktigt. Vi finner inga skillnader mellan hur lärare och skolans bibliotekarier ser på skolbiblioteket. Synen på skolbiblioteket sammanfaller med de roller som vår litteratur tar upp, t ex Limberg (2002): kunskapsförmedlande, litteraturpedagogisk och social. Den litteraturpedagogiska och kunskapsförmedlande rollen överväger i informanternas syn på skolbiblioteket. Skolans bibliotekarie ses som en resurs i dessa tre avseenden.

Resultatet innehåller inga stora överraskningar utan följer i stort det litteraturen beskriver i området och de studier vi tagit del av. Vi hade förväntat oss att IKT skulle ha en större plats i skolbiblioteket. Något besvikna blev vi att utvecklingen inte kommit längre. Hur kan IKT integreras mera i skolbiblioteksverksamheten? Vad är lärarens och skolans bibliotekariers ansvar och vilken kompetens behövs? En förklaring är att skolans datorer är placerade i datasalar och i klassrum vilket medför att IKT-undervisningen förläggs dit. En annan förklaring kan vara hur skolans bibliotekarier ser på sin roll och medverkan i IKT-undervisningen.

Överraskade är vi av att de båda yrkeskategorierna inte samarbetar och pratar med varandra i någon högre utsträckning eller planerar mer tillsammans. Lärarna vill veta vad skolbiblioteket har att erbjuda och skolans bibliotekarier tycker att de borde bli bättre på att visa vad skolbiblioteket kan erbjuda. De båda yrkeskategorierna samtalar inte med varandra i någon större utsträckning eller på en djupare nivå. Om man lyckas förändra detta skulle det kunna leda till ett bättre samarbete.

Det som också förvånar oss är att våra informanter har väldigt få idéer om hur skolbiblioteket kan utvecklas i undervisningssammanhang när de får möjlighet att fundera fritt utan att behöva tänka på till exempel några ekonomiska restriktioner.

Även om vår undersökning inte givit överraskande resultat har vi i alla fall stött på problem som förtjänar att lyftas och där vi bestämt hävdar att åtgärder är nödvändiga. Ett sådant problem är hur skolan ska lyckas arbeta med ett undersökande arbetssätt, vilket de förväntas göra enligt läroplanen. *Skolbiblioteken i Sverige* (1999) och *Skolbiblioteken 2008* (2009) visar båda att resurser för detta inte finns: varken lokaler, media eller personal.

Ett annat problem är skolbibliotekens ställning i tider av ansträngd ekonomi. Hur påverkas biblioteket när personalen minskas, såväl lärare som annan personal. Kommer de redan knappa bibliotekariesurserna att minska ytterligare? Finns resurser till nya media eller datorer och licenser i tillräcklig omfattning? Kommer bibliotekslokalen att tas i anspråk för andra ändamål, helt eller delvis?

Båda dessa problem är enligt undersökningarna inte lokala problem och måste åtgärdas på högre nivå än den lokala. Dessa resursproblem är till sist en fråga om diskrepans mellan kommunal ekonomi och statliga direktiv och ambitioner. Skolledaren blir här en viktig person om denne har modet att våga prioritera skolbiblioteket. Denne ansvarar för sin egen skolas budget och pengar avsätts från den till skolbibliotekets resurser ifråga om personal och media.

Vår undersökning visar att de två skolbiblioteken dras med knappa ekonomiska resurser och att de därför inte kan leva upp till sina ambitioner, till exempel bokprat och bemanning hela skoldagen, trots att skolledarna på respektive skola upplevs vara positiva och ställa sig bakom skolbibliotekens existens.

Vi skulle gärna se att en undersökning gjordes om de två frågor som vi lyft som problem.

- Hur ska skolbiblioteket och dess resurser bättre svara mot läroplanens intentioner om ett undersökande arbetssätt?
- Hur klarar sig skolbiblioteket i ekonomiska kristider med hårda nedskärningar som följd?

Referenser

Otryckta källor

2005-04-28 Intervju med läraren Stina
2005-04-30 Intervju med läraren Petter
2005-04-30 Intervju med läraren Ester
2005-05-04 Intervju med läraren Signe
2005-05-07 Intervju med läraren Olle
2005-05-07 Intervju med läraren Petra
2005-05-07 Intervju med läraren Erika
2005-05-11 Intervju med läraren Linda
2005-05-11 Intervju med skolans bibliotekarie Olof
2005-05-14 Intervju med skolans bibliotekarie Erik
2005-05-15 Intervju med skolans bibliotekarie Astrid

De inspelade intervjuerna finns i författarnas ägo.

Tryckta källor

Alexandersson, Mikael & Limberg, Louise (2001). Skolbiblioteket - katedral eller basar eller...? : en presentation av forskningsprojektet Lärande via skolbiblioteket. I *Barn & kultur*. H. 4/5, s. 96-98.

Egidius, Henry (1999). *PBL och casemetodik : hur man gör och varför*. Lund: Studentlitteratur.

Gómez, Elsa & Swenne, Margareta (1996). *Aktivt lärande med skolbibliotek : idéer och metoder för lärare och bibliotekspersonal i grundskolan*. Lund: Bibliotekstjänst i samarbete med Statens skolverk.

Hasselgren, Björn & Beach, Dennis (1997). Phenomenography – a “good-for-nothing brother” of phenomenology? Outline of an analysis. I *Higher Education Research & Development*. Vol. 16, h. 2, s. 191-202.

Hernvall, Patrik (2009). Att ta vardagen i anspråk. I *Pedagogiska magasinet*. H. 1, s. 50-53.

Johannesson, Ulla-Britt (2009). Sätt bokläsandet i centrum. I *Pedagogiska magasinet*. H. 2, s. 71-72.

Krokmark, Tomas (2009). Lärande i digitala tider: forskning 2.0. I *Pedagogiska magasinet*. H. 2, s. 14-17.

Kühne, Brigitte (1993). *Biblioteket – skolans hjärna? : skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Larsson, Staffan (1986). *Kvalitativ analys : exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.

- Limberg, Louise (2002). *Informationssökning och lärande : en forskningsöversikt*. Stockholm: Statens skolverk.
- Limberg, Louise (2003). *Skolbibliotekets pedagogiska roll : en kunskapsöversikt*. Stockholm: Statens skolverk.
- Marton, Ference & Booth, Shirley (2000). *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, Monica (1998). *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum : en praktisk handledning för skolbibliotekarier, lärare och skolledare*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, Monica (2003). *Informationsfärdighet i skolan : skolbiblioteket som pedagogisk resurs*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Nilsson, Monica (2007). *Informationsfärdighet i praktiken : skolbibliotekarie och lärare i samverkan*. Lund: BTJ förlag.
- Runevad, Harriet & Tilander, Christina (2004). *Lärare och skolbibliotekarie - funkar det? . en fenomenografisk studie av gymnasielärares uppfattningar om gymnasiebibliotekets betydelse i undervisningen*. Borås : Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/ Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap, 2004:99.)
- Skolbiblioteken i Sverige : kartläggning, analys och probleminventering* (1999). Stockholm: Statens kulturråd. (Rapport 1999:1)
- Sjöstrand, Malena (1997). *Läromedelsresurs eller boksamling? Gymnasiebibliotekets roll i undervisningen i samhällskunskap och naturvetenskapliga ämnen*. Borås : Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/ biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap, 1997:59.)
- Sundstedt, Helena & Wärnlund, Maj-Len (2000). *Kommunikation och samarbete : en studie av bibliotekariers och lärares förhållningssätt gentemot varandra gällande samarbete*. Borås : Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/ biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap, 2000:52.)
- Säfström, Carl Anders (2005). *Skillnadens pedagogik : nya vägar inom den pedagogiska teorin*. Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken : ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Säljö, Roger (2009). *Lärande är ett rörligt mål*. I *Pedagogiska magasinet*. H. 1, s. 22-27.
- Uljens, Michael (1989). *Fenomenografi : forskning om uppfattningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Unescos folkbiblioteks- och skolbiblioteksmanifest* (2006). [Stockholm]: Svenska unescorådet.
- Wilsson, Veronica (1997). *Gymnasiebiblioteket - i och för undervisningen : en intervjuundersökning med lärare i naturkunskap och samhällskunskap*. Borås : Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/ biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap, 1997:17.)

Åkerlind, Gerlese S. (2005). Variation and commonality in phenomenographic research methods. I *Higher Education Research & Development*. Vol. 24, h. 4, s. 321-334.

Åsberg, Rodney (2001). Det finns inga kvalitativa metoder – och inga kvantitativa heller för den delen. I *Pedagogisk forskning i Sverige*. Årg 6, h. 4, s. 270-292.

Ögland, Malin (2002). *Skolans bibliotek : om att utveckla samarbetet mellan skolbibliotek och arbetslag*. Stockholm: Statens Kulturråd.

Elektroniska källor

Barstad, Johan et al. (2007). *Skulebibliotek i Norge : kartlegging av skulebibliotek i grunnskule og vidaregåande opplæring*. Møreforskning Volda.
<http://udir.no/upload/Rapporter/Skulebibliotekrapport_fullstendig.pdf> [2009-05-15]

Berggrén, Catarina (2008). *Skolan behöver mötesplatser på nätet*. KK-stiftelsen.
<<http://www.kks.se/templates/ArticlePage.aspx?id=13372>> [2009-05-09]

Bibliotekslagen (SFS 1996:1596). Sveriges Riksdag.
<<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1996:1596>> [2009-05-06]

Carr, Nicholas (2008). *Is Google Making Us Stupid?* The Atlantic.
<<http://www.theatlantic.com/doc/200807/google>> [2009-05-13]

Digitale læringsplattformer i grunnsopplæringen (2006). Utdanningsdirektoratet.
<<http://udir.no/Rapporter/Digitale-laringsplattformer-i-grunnsopplaringen/>> [2009-05-15]

Fælles Mål for dansk (2009). Undervisningsministeriet.
<http://www.uvm.dk/~media/Files/Udd/Folke/PDF08/N/081027_nye_faelles_maal_dansk.aspx> [2009-05-15]

Grunnleggende ferdigheter for grunnskolen (2006). Utdanningsdirektoratet.
<<http://udir.no/grep/Grunnleggende-ferdigheter/?visning=5>> [2009-05-15]

Kursplanen för bild (2000). Skolverket.
<<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=23&skolform=11&id=3869&extraId=2087>> [2009-05-06]

Kursplanen för musik (2000). Skolverket.
<<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=23&skolform=11&id=3877&extraId=2087>> [2009-05-06]

Kursplanen för samhällsorienterade ämnen (2000). Skolverket.
<<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=23&skolform=11&id=3882&extraId=2087>> [2009-05-06]

Kursplanen för samhällskunskap (2000). Skolverket.
<<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=24&skolform=11&id=3887&extraId=2087>> [2009-05-06]

Kursplanen för svenska (2000). Skolverket.

<<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=23&skolform=11&id=3890&extraId=2087>> [2009-05-06]

Læreplan i norsk (2006). Utdanningsdirektoratet.

<<http://www.udir.no/grep/Lareplan/?laereplanid=710976&visning=5>> [2009-05-15]

Lpo 94 (2006). Skolverket. <<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1069>> [2009-05-06]

Skolbibliotek 2008 (2009). Stockholm: Statens Kulturråd. (Rapport Kulturen i siffror 2009:1)

<http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2009/skolbiblioteken_2008.pdf> [2009-05-06]

Welander, Lars (2006). *Problembasering problemets bas*. Skolvärlden.

<<http://www.skolvarlden.se/Article.jsp?article=1466>> [2009-05-14]

Bilaga 1

Intervjuguide vid intervju med lärare

Man: _____ Kvinna: _____

Född: _____

Antal år i yrket: _____

Undervisar i: _____

Allmänna frågor

Kan du berätta om din skola och din vardag här?

Vilka öppettider (d v s tillgänglighet) har skolbiblioteket?

Vem är bibliotekarie – berätta om dennes roll på skolan?

Är denne lärare eller utbildad bibliotekarie?

Hur skulle du beskriva ditt samarbete (kontakt) med skolbibliotekarien?

Undervisningskultur

Har ni en uttalad pedagogisk idé för undervisningen? Berätta.

Skolbiblioteket i undervisningen

Kan du berätta om skolbibliotekets roll på skolan?

Diskuteras denna roll på skolan och i så fall på vilket sätt?

Lärarens användning

Hur använder du dig av skolbiblioteket?

Specifikt i din undervisning?

I vilken omfattning använder du skolbiblioteket?

Skulle du kunna använda det på andra sätt än idag?

Undersökande arbetssätt – Vad är det för dig?

Hör undersökande arbetssätt och bibliotek ihop? Berätta hur.

Hinder och drivkrafter

Ge din vision av ett riktigt bra skolbibliotek?

Hur skulle det se ut? Hur skulle du använda dig av det?

Vilka hinder ser du för att använda dig av skolbiblioteket?

Vilka resurser krävs, minimum, för att få ett skolbibliotek att fungera tillfredsställande i undervisningen?

Vilken roll spelar skolledaren för skolbiblioteket?

Bilaga 2

Intervjuguide vid intervju med skolans bibliotekarie

Man: _____ Kvinna: _____

Född: _____

Antal år i yrket: _____

- Skolbibliotekarie
- Lärarbibliotekarie

Annat: _____

Undervisar eventuellt i: _____

Allmänna frågor

- Kan du berätta om din skola och din vardag här?
- Vilka öppettider (och tillgänglighet) har skolbiblioteket?
- Kan du berätta om din roll på skolan?
- Vilken biblioteksutbildning har du?
- Hur skulle du beskriva ditt samarbete (kontakt) med lärarna?

Undervisningskultur

Hur upplever du att undervisningen går till på skolan? Berätta.

Skolbiblioteket i undervisningen

- Kan du berätta om skolbibliotekets roll på skolan?
- Diskuteras denna roll på skolan och i så fall på vilket sätt?

Lärarens användning

- Hur används skolbiblioteket av lärarna?
- I vilken omfattning används skolbiblioteket?
- Kan skolbiblioteket användas på fler sätt än det görs idag?
- Undersökande arbetssätt – Vad är det för dig?
- Hör undersökande arbetssätt och bibliotek ihop? Berätta hur.

Hinder och drivkrafter

- Ge din vision av ett riktigt bra skolbibliotek?
- Hur skulle det se ut? Vad skulle det kunna erbjuda?
- Vilka hinder ser du för att lärarna ska använda sig av skolbiblioteket?
- Vilka resurser krävs, minimum, för att få ett skolbibliotek att fungera tillfredsställande?
- Vilken roll spelar skolledaren för skolbiblioteket?

Bilaga 3

Utskick till informanter

Hej!

Vi är två studerande vid Högskolan Väst som ska skriva en C-uppsats i pedagogik. Den kommer att handla om lärares och skolbibliotekariers uppfattningar om skolbiblioteket och dess roll i undervisningen.

Vi kommer att intervjua ett antal lärare och skolbibliotekarier och undrar om du kan tänka dig att ställa upp på en intervju.

Intervjun beräknas ta ca en timma, kanske mindre. Vi kommer båda två att närvara vid intervjun varvid en av oss sköter intervjun och den andra är observatör. Intervjun kommer att spelas in. Svaren kommer att behandlas konfidentiellt.

Vi hoppas att du vill medverka. Ditt svar om medverkan önskas senast 15/4 till adressen kajsa.andersson@xxx.xx. Vi kontaktar dig senare om tid och plats.

Undra du över något kan du höra av dig på samma adress.

Tack på förhand
Kajsa Andersson, xxx
Torleif Dunsäter, xxx

Högskolan Väst
Institutionen för omvårdnad, hälsa och kultur
461 86 Trollhättan
Tel 0520-22 30 00 Fax 0520-22 30 99
www.hv.se